
Joan Maragall i J.W. Goethe.
La influència de l'escriptor alemany
en el pensament civil de Maragall,

per Roser Campi

Està generalment admès que el Modernisme va perseguir la regeneració de la societat catalana i l'apropament als ideals de la modernitat, emmirallats en el mite del Nord, de l'Europa sorgida de la Revolució Industrial; i que Joan Maragall és un dels escriptors més destacats del període. Entre les aportacions que se li reconeixen, destaca la introducció de Goethe dins el nostre àmbit cultural. Sovint el Maragall poeta ha eclipsat el pensador civil; per això, la influència de Goethe, tot i que va ser destacada per la crítica des de ben aviat, no ha estat analitzada tenint en compte l'empremta que deixa en el Maragall articulista i ideòleg. La pregunta que ens demanem és què cercava Maragall en l'escriptor alemany que pogués ajudar a la modernització de Catalunya, i que no trobava en altres autors clàssics; quina lectura en va fer, quins van ser els aspectes que més va fer ressaltar als seus lectors; en definitiva, per què va creure que Goethe podia ser una aportació vàlida per al projecte regeneracionista. I ens preguntem, a més, com la veu del Maragall civil influït per Goethe va aconseguir de prendre el pols a la modernitat.

És el mateix Maragall, a través dels seus escrits, qui ens dona les respostes, mentre articula un pensament civil destinat a satisfer les necessitats de la societat catalana del moment. La introducció de Goethe entre nosaltres no va ser sols una operació cultural per posar al dia el món intel·lectual català; Maragall anava més lluny: cercava models lingüístics, culturals, socials i polítics útils per a regenerar la Catalunya del seu temps.¹ Quins eren aquests models és el que mirarem d'esbrinar.

1. Maragall espera la regeneració no dels sectors obrers i menestrals, com seria el cas de Brossa o Coromines, sinó de la burgesia. *Mande el que ha nacido para mandar y obedezcan los que sólo pueden obedecer* (J. Maragall, *Obras completas*, II, Barcelona, Ed. Selecta, 1981, p. 474) diu el 1895, en una frase d'inspiració nietzscheana. Però, ahora, aquellos que han de manar també tenen

Del corpus maragallà, estudiem la prosa d'opinió —cartes, articles, algun discurs... Són textos que permeten apreciar la qualitat civil de l'obra maragalliana, la seva aportació ideològica, amb més claredat que no pas la poesia; i el pensament civil de Maragall ens és necessari per a contextualitzar la lectura que fa de Goethe. Si cerquem quin era el contingut modernitzador que Maragall buscava en Goethe per aportar a Catalunya, ens serà més fàcil trobar-lo expressat de manera explícita en els textos periodístics. L'epistolari també és important, perquè permet sovint una franquesa superior a la dels articles; a més, durant la dècada dels vuitanta i fins el 1892, sols tenim les cartes per poder seguir l'evolució del tema.

Els límits d'aquest treball, si bé són metodològicament útils per a acotar la qüestió, tanmateix deixen fora del nostre abast alguns aspectes interessants i que permetrien dibuixar un quadre més detallat del problema. D'una banda, la poesia de Maragall corre paral·lela a la seva evolució ideològica i a l'activitat periodística; molts dels temes tractats tenen el seu correlat en textos poètics i comparar-los amb allò que Maragall diu als articles ens donaria una visió més global del poeta. D'altra banda, a vegades es fa difícil deslligar la influència de Goethe de la d'altres autors; aquest cas es produeix especialment amb Nietzsche i és molt rellevant quan parlem de l'aristocraticisme maragallà. A més, alguns aspectes de Maragall —la seva estètica més amarada de misticisme— queden força al marge del nostre estudi, perquè la presència de Goethe hi és inexistent i, en canvi, hauríem d'acudir potser a Novalis. Tot això té importància si tenim en compte que, en bona lògica, el nostre propòsit no es pot limitar a la recepció de Goethe: és l'obra de Maragall allò que ens interessa i mirarem d'entendre-la millor amb la reconstrucció de la influència goethiana, tot admetent que, en el resultat final, l'esbós dibuixat de Maragall resultarà afectat per les mancances assenyalades. Tot i això, ja que la presència de Goethe és tan important en el nostre autor, creiem que el resultat de l'estudi pot ser força útil per a la coneixença de l'escriptor català.

L'ACTIVITAT PERIODÍSTICA DE MARAGALL

Maragall, entre els seus estrictes contemporanis, era conegut i valorat socialment no sols com a poeta, sinó també pels seus articles; gràcies a ells va aconseguir influència en l'opinió pública i una imatge respectada per sectors socials diferents i, fins i tot, oposats. Sembla que força lectors compraven «El Brusi», tot i ser contraris a la seva filiació, sols per llegir els articles d'un Maragall que, com a poeta, publicava a «L'Avenç». I a burgesia catalana el va considerar com a intèrpret de la pròpia consciència, un burgès més, assenyat i patriarcal, que exercia el

la responsabilitat del que s'esdevé: per això Maragall va ser tan crític amb la seva classe social. L'actitud maragalliana cap al proletariat és de menyspreu, condescendència paternalista o perdó i compassió, segons l'evolució del mateix Maragall; però sense esperar mai que cap canvi vingui d'aquest grup social.

seu magisteri des de la tribuna periodística amb tons de profeta.² Sembla evident que no tots els lectors del «Diario» devien llegir-ne les poesies: els tiratges dels llibres de poesia eren, la majoria, de cinc-cents exemplars i certs sectors entre el públic usual del «Brusi» devien accedir més fàcilment a la lectura dels articles que no pas a la poesia, gènere més minoritari. Fora, doncs, de cercles reduïts i amb formació i interès cultural, allò que a molts lectors del «Diario» interessava de Maragall eren els seus articles.³

Utilitzem com a font els articles⁴ recollits en l'edició de l'*Obra completa*. En el primer volum hi ha els articles en català, agrupats en *Narracions lítriques* (40) i *El sentiment de pàtria* (30), sense que dins de cada secció es mantingui un ordre cronològic; en el segon, els escrits en castellà, que l'ocupen quasi totalment. Aquests darrers estan agrupats per temàtiques i, dins de cada apartat, ordenats cronològicament: *Elogios* (10), *Articles literaris i crítics* (95), *Articles lírics i commemoratius* (43), *Articles ideològics, socials i polítics* (187). Tot plegat fa una suma de 335 articles en castellà i 70 en català escrits al llarg de gairebe vint anys —la mitjana és, doncs, d'uns vint articles a l'any—, entre 1892 i 1911; el darrer va aparèixer al «Brusi» el 23 de novembre i el pronòstic sobre la seva greu malaltia va ser fet just tres dies després.

L'activitat periodística s'articula a l'entorn de dos eixos: la reflexió político-social i la crítica literària. Maragall es presenta com a intel·lectual, que escriu amb vocació d'influir en les opinions de la burgesia del moment,⁵ amb un propòsit regeneracionista i nacionalista. I com a poeta-crític, una figura nova entre nosaltres, precedent de Ribà en aquest sentit. La seva feina com a crític literari ha estat destacada en la mesura que introdueix noms d'autors com Goethe —poc conegut abans entre nosaltres, i de qui Maragall planteja una visió nova, adequada a la situació catalana del moment—, Novalis o Nietzsche. Però també feia la crítica dels escriptors joves del país. Per exemple, Víctor Català, Rusiñol... O les cròniques de les festes modernistes. I no s'estava de marcar pautes estètiques de caire vitalista.

2. Vegeu J.-Ll. MARFANY, *Pròleg a la seva edició Articles polítics* de J. Maragall (Barcelona, La Magrana, 1988), p. XVIII.

3. Sols J. TUR (*Maragall i Goethe*, Barcelona, Departament de Filologia Catalana de la UB, 1974, p. 45) defensa que els articles tinguessin, en el seu moment, una recepció més vasta que la poesia. En contra hi ha l'evident popularitat que, ben aviat, van aconseguir alguns poemes maragallians.

4. La bibliografia centrada en el Maragall articulista és escassa; trobem al·lusions esparses, però pocs treballs monogràfics. Vegeu l'article de Lluís QUINTANA, *Joan Maragall i el «Diari de Barcelona»* («L'Avenç», núm. 145, Barcelona 1991); i el pròleg de J.-Ll. Marfany citat anteriorment. També tenim en compte referències d'autors ben diversos com Maurici Serrahima (*Vida i obra de Joan Maragall*, Barcelona, Ed. Laia, 1981) o Norbert Bilbeny (*Política noucentista. De Maragall a d'Ors*, Catarroja, Ed. Afers, 1999). Molta de la informació ens la proporcionen les cartes del mateix Maragall i els seus propis articles.

5. Vocació que es manifesta des de ben jove. En una carta de 1886 al seu amic Lluís Lluís diu: «Si doy importancia a las cosas del mundo social me atormenta la idea de no influir en ellas y me abruma el sentimiento de mi impotencia» (J. MARAGALL, OC, II, p. 907).

La seva entrada al «Diari de Barcelona» es produeix l'octubre de 1890, a l'edat de trenta anys. Fer d'advocat no li agradava, tenia la situació econòmica resolta i, segurament per escrúpols morals —no li devia semblar correcte aparèixer com un pur rendista—, desitjava alguna feina intel·lectualment atractiva, però poc carregosa, que li deixés temps per a escriure. Joan Mañé li va oferir el que semblava tan difícil de trobar, proposant-li que fos el seu secretari en el «Diario de Barcelona».⁶

Al començament va tenir alguna diferència amb Mañé; per exemple, quan Maragall se li va oposar mostrant-se contrari a la pena de mort. Ens ho explica en una carta a Soler i Miquel del 17 d'agost de 1891.⁷ Però el desacord entre els dos era mínim. Al capdavant, Mañé havia estat de jove un lluitador liberal, mentre que Maragall tenia conviccions força conservadores. El gran va fer de mestre i mentor del jove, com calia, i el respecte, l'admiració i l'afecte sembla que van ser sempre presents en la relació, fins a la mort de Mañé.

Publica el primer article al «Diario de Barcelona» el 22 d'octubre de 1892, dos anys justos després d'haver-hi entrat. Els primers són mensuals, però a partir de desembre comença a escriure amb periodicitat setmanal, excepte els mesos d'estiu. Aviat se sent orgullós de la seva feina, tal com es percep en una carta a Antoni Roura de la setmana santa de 1893, on comenta les primeres reaccions als seus textos. Maragall veu que fa soroll, i això li agrada; gairebé se sent un home d'acció.⁸

El primer enfrontament que Maragall va tenir amb la direcció del «Diario de Barcelona» va ser a causa de Friedrich Nietzsche i és prou conegut. Com ja suposava ell mateix, la negativa del «Diario de Barcelona» a publicar el seu redactat sobre l'alemany va ser concloent. Llavors va escriure una versió més agressiva que la presentada primerament i la va dur a «L'Avenç»,⁹ tot i que va prendre la precaució d'amagar el seu nom, que començava a ser conegut, amb el pseudònim de «Panphilus». Aquesta història es pot donar per tancada quan, set anys més tard i al mateix «Diario de Barcelona», Maragall va poder publicar-hi la necrològica de

6. «De moment la cosa no em va agradar per la falta d'afinitat entre les meves idees i les del "Diari"; però ben pensat vaig trobar que en quant a tenir idees, allò que se'n diu *idees*, jo no en tenia gaires i que lo mateix "Diari" no es podia assegurar que en tingués massa; quedava l'olor de ranci d'aquella Redacció, però un s'ha de fer a tantes menes d'olors en aquest món! Ademés, era qüestió d'un parell o tres d'hores diàries, i en quedaven vint-i-una per desinfectar-se. Lo Pep Soler me parla de Goethe, de pudor intel·lectual... això ja era quelcom, però en canvi m'atreia especialment lo conèixer amb intimitat el gran *Pontífice* dels burgesos i aquell grapat d'escriptors mesquins que fan moure la gran potència de Barcelona, lo "Diari d'En Brusi"» (J. MARAGALL, *OC*, I, Barcelona, Ed. Selecta, 1981, p. 1.101, 22-x-1890).

7. Recollida per QUINTANA, *Tres cartes inèdites de J. Maragall*, dins «Els Marges», núm. 40 (setembre de 1989), ps. 53-62.

8. Vegeu J. MARAGALL, *OC*, I, p. 1.108 (Dijous Sant de 1893). Del tema de l'acció i el seu valor en el Maragall modernista i goethià, en parlarem més endavant.

9. «L'Avenç», núm. 13-14 (15-31 de juliol de 1893), ps. 195-197. Abans d'aquest article, Maragall hi havia publicat diversos poemes originals i traduccions. A més, tenia bones relacions personals amb els membres de la colla. Aquesta situació de Maragall entre dos mitjans periodístics tan oposats no va deixar de portar-li algun maldecap, fins a dubtar de continuar escrivint al «Diario de Barcelona», tal com diu ell mateix el 29 de setembre de 1893 (J. MARAGALL, *OC*, I, p. 1.111).

Nietzsche.¹⁰ Tanmateix, tot havia canviat: Nietzsche ja era un nom més conegut i, sobretot, Maragall tenia una actitud més distant i crítica en relació amb el pensador alemany.

La sèrie *Degenerados*¹¹ (1894), escrita arran del cas Willié, molt debatut socialment, valora l'impacte que la nova medicina psiquiàtrica positivista té en les causes criminals i el fet que hi intervingui un jurat popular. L'actualitat del tema va ajudar al fet que Maragall comencés a ser reconegut. És un escrit que, des d'una òptica conservadora, acusa una justícia clement amb els criminals i freda amb les víctimes.

Maragall vol escriure textos combatius i qualsevol ocasió li és bona per a insistir en alguns dels seus temes més volguts en aquests anys. En estètica clama contra el decadentisme i defensa la naturalitat i la vida de la poesia; les seves crítiques literàries s'allunyen de la complaença fàcil i segueixen un criteri definit. En temes polítics o ideològics, critica la feblesa d'Espanya i insisteix un cop i un altre en la necessitat de regeneració. Contrari als jurats populars, al «socialisme d'Estat» i a la democràcia parlamentària —temes que tractarem en parlar de l'aristocraticisme de l'autor, d'arrel goethiana i nietzscheana—, espera un govern fort, respectuós amb la religiositat popular, capaç d'atendre «*el espíritu local y regional*», i les noves necessitats econòmiques derivades de la industrialització. Aquest és el procés per europeïtzar Espanya, procés on Catalunya té un paper destacat que Maragall anirà engrandint amb el temps. L'article *El partido conservador*¹² és un compendi de tot plegat; el mateix Maragall, en una carta a Roura on en parla, deixa clar que les idees escrites són ben seves.¹³

Els seus textos regeneracionistes vinculats amb el conflicte colonial el consoliden com a articulista i fan que se li obrin portes molt diverses. Prat de la Riba li ofereix dirigir «La Veu», però Maragall refusa, possiblement perquè creu que li és més fàcil mantenir la independència al costat de Mañé. Fa articles també per a «Joventut», «Pèl i Ploma»..., a més de participar activament en el projecte de «Catalònia».

L'any 1902 escriu una reflexió *a posteriori* sobre el desastre colonial i aconseguix que se l'escoltin des de sectors socials molt diversos. Són tres articles —correlats dels *Tres cants de guerra*— que porten per títol: *El sentimiento catalanista* (1.1902), *El trágico conflicto* (4-IX-1902) i *La patria nueva* (11-IX-1902). Van tenir un gran ressò entre el nou catalanisme polític, mentre que els dos darrers li van valer ser processat. Es pot dir que aquests textos marquen la culminació de la influència de Maragall en la seva societat, influència que no tornaria a aconseguir en les dues crisis socials que li quedaven per viure, la crisi de la Solidaritat i la Setmana Tràgica. El prestigi que Maragall s'havia guanyat no li va servir, tanma-

10. J. MARAGALL, *OC*, II, ps. 136-139.

11. J. MARAGALL, *OC*, II, ps. 430-438.

12. J. MARAGALL, *OC*, II, ps. 530-532.

13. «Ja veuràs que és cosa bona. Encara que és fet sobre un folletó, jo l'he refundit el folletó, posant les coses tal com jo les entenc i em plauen» (J. MARAGALL, *OC*, I, p. 1.125, 20-XI-1897).

teix, per a poder continuar escrivint en el «Diario de Barcelona». Va morir el seu mentor, Joan Mañé, i la nova direcció es va mostrar hostil al catalanisme polític. Poc després, per l'abril de 1903, Maragall, forçat per la incomoditat de la situació, va abandonar el diari al·legant raons personals. Malgrat les opcions que immediatament se li van obrir, va mantenir la independència de qualsevol altre mitjà.¹⁴

El maig del 1905 tornen a haver-hi canvis en la direcció del «Diario de Barcelona», que passa a Miquel S. Oliver, proper al catalanisme i amic de Maragall. Aquest no dubta de tornar al *seu* diari, tot i que solament en el paper d'articulista totalment deslligat de la redacció.¹⁵

En ocasió de la festivitat del 15 d'agost, l'any 1905, Maragall va publicar al «Diario de Barcelona» un article titulat *La Virgen de Agosto*.¹⁶ En aquest text, i dut segurament pels seus sentiments en relació amb la natura, que l'acostaven a un cert panteisme vinculat amb Goethe, va defensar que les diferents advocacions a la Verge són una forma de paganisme que és del tot natural i admissible, opinió no gaire ortodoxa i que li va valer una repulsa, com ell mateix explica a Roure: «*Lo de l'article de "La Virgen de Agosto", que encara està un xic enverinat.*»¹⁷ Aquest és l'únic incident que li coneixem pel que fa a la religió. Sovint escrivia articles de temàtica religiosa on divulgava pastorals, defensava l'Església Catòlica d'atacs positivistes, insistia en la catolicitat espanyola, argumentava contra un estat laic... En fi, Maragall, tret d'aquest cas, no semblava diferir pas gens en aquest tema de la línia del «Diario de Barcelona».¹⁸

La seva segona etapa al «Brusi» no va durar gaire. La iniciativa d'anar-se'n no va ser seva, sinó de Miquel dels S. Oliver, i es produí el juny de 1906.¹⁹ El «Diario de Barcelona», que tornava a la línia anticatalanista, va rebre llavors forts atacs des de «La Veu». Una carta de Maragall al seu amic Enric de Fuentes, que volia escriure un article contra el «Brusi», ens permet de veure quins eren els seus sentiments cap al diari: els anys d'haver-hi treballat, el fet de conèixer-ne la gent, tot això li pesava més que no pas una línia editorial no compartida; sabia que potser no podria tornar-hi, però s'estimava més que, si el «Diario de Barcelona» havia de

14. En una carta a Prat de la Riba, que li havia ofert col·laborar a «La Veu de Catalunya», explica els motius per no lligar-se a cap publicació concreta: «La Veu», «La Renaixença» i algunes altres publicacions m'han ofert ara amablement les llurs planes per a escriure-hi [...]. Desitjo també servir aquesta independència que he recollit, i no sens dolor, segons li he dit, com el meu millor tresor. Així és que no penso contraure compromís de col·laboració fixa, ni en quant a temps, ni en quant a lloc...» (J. MARAGALL, *OC*, I, p. 1.060). Al seu amic Roura li dóna raons semblants; vegeu J. MARAGALL, *OC*, I, ps. 1.136-1.137 (22-V-1903).

15. Sobre aquest tema, vegeu la carta a Joan Pérez Jorba del 22-VII-1905 (J. MARAGALL, *OC*, I, p. 1.011).

16. J. MARAGALL, *OC*, II, ps. 691-692.

17. J. MARAGALL, *OC*, I, p. 1.140 (31-VIII-1905).

18. Vegeu, com a exemple, dins J. MARAGALL, *OC*, II, els articles *Dulce ley* (ps. 229-231); *La pastoral del obispo de Urgel* (ps. 571-575) o *El hecho y el derecho* (ps. 624-626).

19. En una carta a Roura (10-VI-1906) ens ho explica: «L'Oliver no pogué aguantar més les menudes però contínues intrusions en la direcció del "Diario" i se'n va anar fent-nos-ho saber, i naturalment el seguïrem tots els de la mateixa corda, i el marquès digué que *buena*. En poc més de vint-i-quatre hores, estigué tot dit i fet» (J. MARAGALL, *OC*, I, p. 1.141).

tancar, desconnectat del nou moviment polític que aglutinava la dreta catalana, ho fes de manera natural, sense necessitat de campanyes en contra. I sobre l'actitud de «La Veu» deia:

«Per això em fa tanta pena la campanya de “La Veu”; i no sols pel mal que fa al “Diario”, sinó també perquè em sembla una cosa, com li diré?, poc noble.»²⁰

Els desencontres amb Prat de la Riba i amb «La Veu» que, per raons d'afinitat ideològica, hauria d'haver estat la tribuna de Maragall, es van produir de manera regular. Maragall, amb una situació econòmica resolta, no tolerava el paper més sotmès d'un intel·lectual orgànic, com ho eren Casellas, Ors o Carner.²¹

L'article *Evocación* de 1907 és interessant perquè hi reflexiona sobre el que en diu periodisme oratori, que no és el purament expositiu, sinó l'assagístic o d'opinió, aquell que ell mateix practica. No és indiferent escriure per a un o altre públic: no hi ha idees generals ni un públic abstracte. El periodista necessita comunicació amb el seu públic, mentre que el poeta, en canvi, parla sol. I Maragall exposa l'angoixa que sent com a periodista amb voluntat d'incidir en la transformació social:

*«¿Dónde estás, mi público, que no te veo ante mí, y estoy hablando solo en las tinieblas, como un poeta o como un loco? [...] Mi palabra es como de evocación: es un intento de evocación de la ciudad nueva y más grande que quisiera ver brotar todo alrededor mto.»*²²

La Solidaritat va entusiasmar Maragall, content de la unitat de tots els polítics catalans davant Madrid; arran d'aquesta situació, i entre l'abril de 1907 i el desembre de 1908, va escriure en diverses publicacions «L'Alçament», «Acatament», «Visca Espanya!» i «El Fantasma».²³ Quan es va produir la crisi de la Solidaritat, Maragall se'n va decebre i semblava no entendre les raons que havien dut els republicans al trencament; de fet, no va acceptar mai del tot la ruptura.²⁴ Es va

20. J. MARAGALL, *OC*, I, p. 986 (?-1906).

21. Per exemple, el 1904 Prat de la Riba va censurar, mitjançant una carta a Casellas, un article de Maragall, *El monument a Verdaguer*. La frase que li disgustava era: *hont tant softí*. Prat argumenta a Casellas que Verdaguer no tenia raó; i que, a més, Güell es podria disgustar. D'altra banda, també demana a Casellas que retoqui un text d'homenatge al mateix Maragall escrit per Carner: *En Maragall va venir després de nosaltres y va cantar en els seus articles el nostro catalanisme* (J. CASTELLANOS, *Noucentisme i censura*, «Els Marges», núm. 22-23, ps. 74-75, n. 4). En una carta a Francesc Pujols (2-I-1907), Maragall torna a manifestar la distància que mantenia amb la «La Veu»: «No és precisament que se'm faci violent el demanar-los res als de “La Veu”, sinó que estic cert de que hi tinc poca eficàcia. Per diferents raons no he pogut complaure'ls en unes quantes coses que em demanaren seguides, fins que, un dia, un d'ells em digué: “Vostè de tot ens diu que no!”» (J. MARAGALL, *OC*, I, p. 1.066).

22. «El Imparcial» (21-I-1907), dins MARAGALL, *OC*, II, ps. 235-236.

23. J. MARAGALL, *OC*, I, ps. 764-769.

24. Sobre aquest tema, vegeu les cartes adreçades a Coromines amb dates 8-III-1910 i 23-IV-1910, dins J. MARAGALL, *OC*, I, ps. 962-963.

manifestar sobre la crisi amb l'article *A en Cambó... i als altres*,²⁵ favorable a les tesis de Cambó. Tanmateix, la nova situació de la política catalana, amb el catalanisme dividit i enfrontat vivament, va deixar Maragall perplex i amb la sensació que la seva veu, els seus consells, no eren escoltats.

La sèrie d'articles sobre la Setmana Tràgica —i la impossibilitat de publicar-ne un— clouen l'actuació de Maragall com a intel·lectual compromès amb la política del seu temps, enmig de l'isolament i la impotència.²⁶ En una carta a Rahola, i fent referència a un article d'esperit iberista escrit un temps abans, *La Integridad de la Patria*,²⁷ mostrava el seu desengany, alhora que es reafirmava en el paper de militància política que sempre havia atorgat a la feina de periodista.²⁸ I en una altra carta a Rahola, una mica posterior, explica la censura de *La ciutat del perdó*, alhora que es justifica com a periodista compromès:

«L'única reserva que fa sobre la meva actuació periodística [...] a mi personalment, dintre la meva consciència, em deixa el consol d'una mitja excusa. Tres o quatre dies abans de l'afusellament d'en Ferrer vaig enviar a "La Veu" un article titulat *La ciutat del perdó* en què el meu pobre esforç, isolat enmig de la fúria repressiva, intentava una girada en l'opinió del públic i, consegüentment, en la conducta del govern [...] Se m'enviaren proves a revisar... i després no es publicà. [...] Fou potser culpa meva no haver-lo enviat de primera intenció a una altre periòdic, però em semblà que sols en "La Veu" podia destacar-se amb eficàcia.»²⁹

Aquest conflicte entre capacitat de pressió i llibertat d'expressió, que s'expressa cruament al final de la seva vida, l'havia acompanyat sempre; Maragall sabia que no es podien tractar certs temes en el «Brusi», però alhora el compensava l'abast de la tribuna que en Mañé li havia ofert. Fora del «Diario de Barcelona», es va estimar més de mantenir la independència de cap grup polític concret, tot i la proximitat a la Lliga, per tal d'aconseguir ser més escoltat de tots. Maragall, doncs, no era un diletant del periodisme, ni un poeta tancat sols en abstraccions inefables, sinó un intel·lectual amb voluntat de transmetre uns valors a la societat, i que cercava els millors mitjans per tal d'aconseguir-ho, sense que modifiqués aquesta ambició al llarg de la vida.

Els desenganys polítics no el van fer desistir de la seva tasca d'intel·lectual

25. J. MARAGALL, *OC*, I, ps. 769-770 (3-XI-1909).

26. Sobre aquest tema, ens trametem a J. BENET, *Maragall i la Setmana Tràgica* (Barcelona, IEC, 1963).

27. J. MARAGALL, *OC*, II, ps. 749-751 (2-I-1909).

28. «Jo hi insistiré sempre que l'ocasió em sembli que pugui donar alguna eficàcia an aquesta confessió de fe política que avui és en mi la única. Altrament, fa temps que em sento l'esperit apartat de la nostra política militant i, per lo tant, del periodisme. Em sembla que lo millor que es pot fer per la cosa pública és treballar cadascú quiet a casa seva en la seva vocació particular tan bé com pugui», J. MARAGALL, *OC*, I, p. 1.082 (23-I-1911).

29. J. MARAGALL, *OC*, I, p. 1.083 (3-VII-1911).

independent, catalanista, conservador i crític amb la seva societat. Maragall n'estava derrotat, sols esperava una altra ocasió per tornar a recuperar el paper rector que havia tingut. Així que en va veure l'ocasió, amb el pacte entre Cambó i Maura, va acceptar de nou escriure per al «Diario de Barcelona». No podia pas tenir la innocència de vint anys enrere, però qualsevol ocasió era bona per sentir que «retornava a casa».³⁰

Encara va tenir temps d'escriure algun article provocador, com *El rapto de la Gioconda*,³¹ on, a partir d'un suposat robatori de la famosa pintura, atacava les postures igualitaristes, tot defensant el dret de la minoria a gaudir en exclusiva d'allò que només ella pot valorar i comprendre. Sols la mort va apartar Maragall d'aquest afany d'encendre la reflexió i el debat entre els seus contemporanis, d'educar les classes dirigents i enfrontar-les amb la realitat, a fi de poder controlar-la. El seu darrer article al «Diario de Barcelona», *Bien catalán*, està datat el 23-XI-1911, just quan començava a manifestar-se la malaltia que en un mes havia de llevar-li la vida.

GOETHE EN ELS ARTICLES I L'EPISTOLARI DE J. MARAGALL

El nostre propòsit és explicar la funció de les citacions que fa Maragall de Goethe o de les seves obres, tant en els articles de premsa com en la correspondència; observar relacions implícites entre tots dos escriptors; veure quina opinió té Maragall, en etapes diverses, sobre l'obra goethiana; i valorar quina influència ha tingut en l'obra i el pensament propis. Hem ordenat les citacions en dos grans grups: *a)* citacions referencials i/o tòpiques; *b)* referències crítiques. Hem prescindit de les citacions que sols aporten informació de datació, atenent l'escàs valor que aporten als nostres objectius.

Les citacions referencials i/o tòpiques són aquelles que apelen a la figura de Goethe en to elogios, o a la seva obra, sense comentar-la; el nom de Goethe és emprat de manera tòpica: és el lloc comú per a designar l'excel·lència de l'home, de l'obra o del pensament (1.1. i 1.2). O bé se'n fa ús mitjançant una citació literal, inserida en el discurs de Maragall amb la finalitat de reforçar-lo; en aquest cas, s'empra l'autoritat de Goethe per justificar idees en un context estrany a l'autor alemany, cosa que en permet una lectura esbiaixada (1.3). La citació no es justifica per ella mateixa, sinó que esdevé un «lloc comú», una frase dita per un clàssic, que pren valor d'autoritat. En tots aquests casos no es pretén avaluar ni comentar l'obra goethiana.

Formen el segon grup les referències crítiques: aquelles en què Maragall valora Goethe, la seva obra o els seus pensaments. Sovint els temes es troben entrelaçats

30. «Hi tinc una tirada com a casa pairal del meu publicisme, i no m'he sabut negar» (J. MARAGALL, *OC*, I, p. 992, 20-VI-1911). I pocs dies després hi afegia: «M'hi desentenc de tot el que no penja de la meua firma; és, doncs, una col·laboració un xic trista i sense grans il·lusions; però sempre és almenys l'ombra del meu "Diari"» (J. MARAGALL, *OC*, I, p. 993, 17-VIII-1911).

31. J. MARAGALL, *OC*, II, ps. 248-250 (31-VIII-1911).

i és l'apartat on més es pot apreciar fins a quin punt Goethe va influir en el pensament maragallà. En els dos primers subapartats, encabim aquelles valoracions de la personalitat (2.1.) i de l'obra (2.2.) de Goethe en què Maragall es mostra com a crític literari, alhora que esbossa part important del seu pensament. Després, comentem referències de caràcter estètic (2.3.), tant si fan referència al model d'art defensat, com si parlen de la relació entre art i actuació política. L'apartat següent té relació amb l'aristocracisme (2.4.); és un aspecte complex, perquè està vinculat amb les idees polítiques de Maragall, amb la valoració de l'individualisme, de l'anarquisme o del socialisme. El darrer punt (2.5.) fa referència a l'individu i la visió del valor de la vida. Per a Maragall, l'autoformació, l'acció continuada de la persona a fi de realitzar-se com a tal i arribar a la plenitud, és un tema important i d'arrel goethiana.

1. Citacions referencials i/o tòpiques

1.1. Referències que expressen admiració per la persona de Goethe

Les trobem en èpoques molt diferents i demostren que Maragall va sentir admiració cap a l'escriptor de Weimar des de la primera joventut fins al final de la seva vida. En la primera joventut, quan el poeta està sota l'impacte del *Werther* i ha iniciat la lectura de *Faust*, en una carta a Joaquim Freixes exclama: «*Goethe es mi poeta*» (8-VII-1881).³² Deu anys després, el juny de 1892, recorda en una carta al seu amic Roura aquella primera etapa viscuda sota la presència intel·lectual de Goethe.³³

El 16 d'agost de 1899, publica l'article *Goethe*, en el 150 aniversari del naixement. És un text dens, que anirem comentant al llarg d'aquest treball. Pel que aquí ens interessa, Maragall explica que no sols ha de commemorar Alemanya aquest natalici, perquè Goethe és un geni que transcendeix el seu país, menys local que altres tan reconeguts com Wagner, Victor Hugo o Cervantes. Aquesta afirmació de Maragall té una implicació important. Maragall deu trobar Goethe vàlid com a fonament de qualsevol cultura precisament per aquest universalisme. Segons això, la cultura catalana que reneix, mancada de precedents propis immediats on arrelar-se, té en l'escriptor germànic una base ferma que no podrien proporcionar-li altres autors.

Hem d'esperar gairebé deu anys més per trobar citacions semblants. El desembre de 1908 en l'article *La gloria y la fama*, Goethe és considerat com a poeta per antonomàsia, el més gran poeta.³⁴ Poc després, al juny de 1909, en l'article *Don Teodoro Llorente*, dona una dada important: va ser per Llorente que va conèixer Goethe. A més, Maragall admet que sempre ha tingut aquest escriptor ben present.³⁵

32. J. MARAGALL, *OC*, I, p. 972.

33. J. MARAGALL, *OC*, I, p. 1.106.

34. «[qualsevol jove poeta] quiere ser Pérez como el otro fue Goethe, y como no hay tal Pérez, él quiere ser Goethe», J. MARAGALL, *OC*, II, p. 241.

35. J. MARAGALL, *OC*, II, p. 243.

La darrera referència a Goethe es produeix sols uns dos mesos abans de la mort de Maragall (12-X-1911). En un article sobre cinema, *Pel·lícula espiritual*, Maragall cau en allò tan freqüent de condemnar els nous mitjans d'expressió —va passar amb la novel·la, s'ha repetit amb la TV o amb la xarxa. Reconeix el poeta la importància de l'invent del cinematògraf i les seves possibilitats, però el considera moralment perillós perquè ofereix una falsa realitat i impedeix que el públic atengui l'autèntica; i perquè el públic demana veure acció sense reflexió, «el dramón, la necia pantomima [...]. Esto es lo que quiere la bajeza natural del público y esto se le da. Ya no digo de los horrores y de las indecencias». Tanmateix, Maragall no nega que tingui possibilitats ben útils; i quan busca un exemple del que hauria de ser un bon ús del cinematògraf, no li passa pel cap altra cosa que imaginar què hauria estat d'haver existit l'invent un segle abans; llavors, ell podria:

«Asistir, por ejemplo, a la entrevista de Napoleón y Goethe, en Ehrfurt [sic], ver moverse a aquellos príncipes, aquellos caudillos, aquellos diplomáticos.»³⁶

1.2. Referències que expressen admiració per l'obra de Goethe

Maragall manifesta de jove, quan coneix Goethe, una admiració apassionada i sense reserves, que amb l'edat es torna més matisada i prudent. Els textos més plens de sentiment són les cartes escrites a Joaquim Freixes l'any 1881. Hi trobem la descoberta de *Werther*, i Maragall hi pren un to d'efervescència romàntica. Per exemple, el 15 d'abril de 1881 diu que és «el libro que me ha llegado más al corazón desde que vivo»,³⁷ i el 15 de juliol del mateix any hi insisteix: «He formado el propósito de leer eternamente esa obra.»³⁸ Aquestes cartes són privades, escrites entre amics joves; Maragall no devia imaginar llavors que algun dia arribarien a publicar-se: va escriure amb total espontaneïtat. En canvi, més endavant mostra l'admiració cap a Goethe de manera més reservada i crítica; fa valoracions de l'obra, raona els seus punts de vista i no es deixa dur per cap emoció desfermada. Per això, aquest apartat queda clos en aquest primer període de la vida del poeta, que és un període de formació.

1.3. Citacions per autoritat

Maragall emprava sovint el prestigi de Goethe per reforçar el propi discurs, prescindint de la intenció del text original goethià. Ens centrarem en alguns exemples d'intencionalitat política, tot i que n'hi ha altres de tipus força divers i d'anys molt diferents.³⁹

36. J. MARAGALL, *OC*, II, p. 250.

37. J. MARAGALL, *OC*, I, p. 971.

38. J. MARAGALL, *OC*, I, p. 972.

39. La intenció no sempre és política; tenim un exemple literari en l'article *Amor y pedagogía* del 3-VII-1902; hi comenta elogiosament el llibre del seu amic Unamuno i escriu que és una «sátira terrible de la falsa ciencia, de la superficial, de la de aquel pobre Wagner discípulo de Fausto» (J. MARAGALL, *OC*, II, p. 192). La comparança d'una obra amb l'altra és una lloança indirecta a l'escriptor basc, òbviament aliena a la intenció de Goethe. Altres exemples prou diversos, dels

Un ús polític de paraules de Goethe extretes de context el trobem en la citació que Maragall fa de les *Elegies romanes* en l'article de l'1 de març de 1895, *La cuestión de Roma*, sobre les relacions entre el Vaticà i el nou Estat italià. Maragall, defensant el catolicisme, es posa del cantó vaticà. Roma és desitjada per la seva història i pel que representa, i el seu nom ens omple de ressonàncies de grandesa. Ja ho va dir Goethe:

«Un tiempo hubo, ¡oh Roma! —exclama Goethe— en que el resto del mundo apenas fue digno de tus miradas: un mundo viste nacer en ti, y un mundo arruinarse; y después renacer de las ruinas otro mundo mucho mayor todavía.»⁴⁰

Per això, Maragall es negava a acceptar que la ciutat no estigués vinculada a res de gran, de transcendent. Si Roma deixava de ser papal, com omplir el buit de majestuositat, de grandesa? Maragall conclouïa afirmant que l'Estat italià no era suficient per substituir l'imperi religiós, no ja per als catòlics, sinó tampoc per als indiferents. En aquest cas, té certa gràcia imaginar què pensaria el no catòlic Goethe d'aquest ús dels seus escrits.

La referència que trobem en l'article *Pascua de Resurrecció*, del 10 d'abril de 1898, té una intenció regeneracionista. En plena crisi espanyola, compara Faust i Espanya, tots dos a punt de caure en el suïcidi, mentre la primavera reneix. Però tots dos es poden salvar.⁴¹ Goethe és invocat per defensar l'esperança, sense que aquesta tingui cap altre argument. L'autoritat del model faustic és prou justificació —suposem que a manca de raons millors.

Maragall, enlloc de la seva correspondència o dels articles, no va deixar escrit que hagués llegit *Anys d'aprentatge de Wilhelm Meister*, ni li dedica cap comentari explícit. Potser per aquest motiu ha passat prou desapercebut que s'hi hagués interessat, excepte per a Jaume Tur, que esmenta la traducció al castellà dels dos primers capítols, conservada a l'Arxiu Joan Maragall. La lectura es devia produir durant la dècada dels vuitanta, quan Maragall va llegir la majoria de novel·les de Goethe.⁴² A més, l'escriptor català cita l'obra, tot i no esmentar-la, en un article, *Hamlet*, del 9 d'abril de 1899; malgrat el que podria fer pensar el títol, el tema no és pas literari, sinó polític: la regeneració espanyola; i la citació té una intenció

quals donem la data i la p. de les OC: 29-V-1890 (1100.I), 26-II-1893 (346.II), 29-VII-1899 (106.II), 5-VI-1902 (649.II), 1904 (223-224.II), 24-X-1905 (1072.I), XI.1906 (838.I), 11-IX-1907 (683.I) o 28-IX-1911 (321.II).

40. J. MARAGALL, OC, II, p. 465. El fragment citat es troba en la trad. del mateix Maragall: OC, I, p. 401, cap. XV.

41. «Cuando surge ante nuestra turbia mirada el vago y terrible presentimiento del fin de un mundo, de nuestro mundo, hieren súbitamente nuestros oídos, como los de Faust ante el suicidio, las campanas de Pascua con su canto de alegría triunfante», J. MARAGALL, OC, II, p. 260 i GOETHE, *Faust* (Barcelona, Abraxas, 1981) (Trad: J. Leonart), ps. 20-21.

42. Vegeu, al respecte, la carta a J. Freixas del 3-VIII-1884, dins J. MARAGALL, OC, I, ps. 976-977.

aquí catalanista. Espanya, com Hamlet, és incapaç d'emprendre la neteja necessària. Però, per fortuna, Fortimbràs arriba per salvar el regne de Hamlet: Catalunya és el Fortimbràs espanyol. A través de «*sus regiones que viven más de la vida moderna*», la renovació espanyola està iniciada: «*Fortimbrás ha de ser señor del Reino de Hamlet.*» Maragall utilitza Goethe per justificar una visió política: la necessitat, per salvar Espanya, que Catalunya hi intervingui, precedent de les teories intervencionistes que més tard defensarà Cambó. La construcció de l'article està basada en l'anàlisi que fa Goethe de la incapacitat del príncep danès, però treu de context totalment les paraules de l'escriptor alemany, que passen a ser base de la seva argumentació:

«Goethe, interpretando el carácter y la situación de Hamlet, dice: “Es como si un retoño de roble se plantara en un vaso precioso capaz de contener tan sólo la delicada planta de una flor: las raíces del roble crecerían y, extendiéndose con fuerza, romperían el vaso. Así un espíritu desprovisto de grandes energías sucumbe bajo la gravedad de un peso que no puede soportar ni echar de sí. Todo deber le es sagrado, pero no puede con éste que se le impone. Se le pide un imposible, no una cosa imposible en sí, sino imposible para él. Dóblase bajo el peso, vacila, avanza, retrocede, recuerda, olvida sin poder olvidar del todo, sin poder librarse de su preocupación ni recobrar la paz y la alegría.”»⁴³

En cap d'aquests casos no es pot parlar de relació entre el pensament de Maragall i el de Goethe, ni de reflexió. Veiem com Goethe és apte per justificar qualsevol opinió en relació amb els temes més dispars i que l'ús que Maragall en fa sols està limitat —poc limitat, de fet— per l'habilitat de l'escriptor per fer plausible l'estratagema.

2. Referències crítiques

2.1. Valoració de la personalitat contradictòria de Goethe

La personalitat de Goethe ha estat sovint objecte de polèmica; se l'ha acusat de fred i distant, d'adoptar una màscara clàssica que impedia de veure l'home. Maragall, ben al contrari, va defensar sempre el sentiment, l'expressió de les emocions pures. Com podia emmirallar-se en l'escriptor alemany? O potser l'admiració per la persona de Goethe va ser sols en la primera joventut? Pensem que no: Maragall es va mostrar sensible a la humanitat goethiana al llarg de tota la vida, sense que això el privés de veure les contradiccions de l'escriptor alemany.

En una primera etapa de la recepció, l'entusiasme fou total. Maragall no veia cap ombra en Goethe. S'ha dit que primer es va interessar pel *Werther*, pel Goethe

43. J. MARAGALL, *OC*, II, p. 580. El fragment citat es troba a *Anys d'aprenentatge de Wilhelm Meister*. Trad. J. Murgades (Barcelona 1985), p. 186.

romàntic. Potser. Però va llegir gairebé alhora *Faust, Hermann i Dorotea, Les afinitats electives*, va traduir *Lieder*... Més aviat sembla que s'encuriosia per allò que li queia a les mans. Aquesta activitat de lectura, traducció i edició de Goethe, tot i etapes de parèntesi, es va mantenir fins al 1911, quan va publicat la traducció de la *Cançó de Taverna*. Poc abans havia editat els *Pensaments*.

Cap el 1903 trobem les dues úniques ocasions on Maragall es va mostrar dis-tant de Goethe, a causa de la fredor, de la racionalitat. En tots dos casos es tracta de cartes adreçades a Pijoan i el comentari inicial és d'aquest darrer —home prou vehement per rebutjar Goethe, d'altra banda. Maragall respon a Pijoan i li dóna la raó. La primera d'aquestes cartes és del 30 de maig de 1903 i hi comenta un pensament de Goethe que Pijoan li havia expressat:⁴⁴

«Què vol dir allò de Goethe de que l'art és per omplir els buits de la inspiració? Ho tinc, com vostè, per una heretgia. Però massa sabem el concepte excessivament exterior que de l'art tenien aquella gent i com ens en dura encara la influència. Mes, ells mateixos haurien sigut ben poca cosa si dintre d'aquell art "que omple buits" no se'ls hagués aparegut de tant en tant la llum divina.»⁴⁵

Aquest fragment de Maragall, que és un dels que li han valgut la imatge d'espontaneïsta radical en estètica, no condemna del tot Goethe, sols la seva teoria: la literatura de creació, ben al contrari, és bona perquè té inspiració, llum divina. El problema és que no sabem si Goethe i Maragall parlaven del mateix quan es referien a art i a inspiració. Goethe parla d'ofici, de tècnica, amb què l'artista ha de saber omplir els moments poc inspirats. Potser vol dir Maragall que cal escriure a raig, i sols allò que és producte d'una inspiració sense ofici és art? Pensem que no; per exemple, en l'article *Alma contemporànea*, defensa la necessitat que té el poeta de coneixements, de reflexió, per aconseguir una obra depurada, a fi de no acabar «cantando "lumen de lumine" como un inocente».⁴⁶ Però Maragall s'hauria resistit molt a anomenar «art» a aquesta feina fosca i prèvia del poeta; tampoc no li hauria agradat parlar d'ofici, ell que trobava la professionalització de l'escriptor una baixesa. Per tant, la teoria mal podia recollir aquests moments obscurs de treball.

La crítica més dura a Goethe és posterior, del 15 de juny de 1904, i apareix en una altra carta a Pijoan, a propòsit de les *Elegies romanes*.⁴⁷ Pijoan era a Itàlia i, en

44. Pijoan s'havia referit a un pensament de Goethe, d'*Anys d'aprenentatge de Wilhelm Meister*, que diu en trad. cit. de J. Murgades (Barcelona 1985): «La pràctica i l'habitud han d'omplir en qualsevol art aquells buits que tan sovint hi deixarien si no el geni i l'humor» (p. 248).

45. J. MARAGALL, *OC*, I, p. 1.018.

46. J. MARAGALL, *OC*, II, p. 583.

47. Les *Elegies romanes* van interessar fortament Maragall, fins al punt de traduir-les. L'obra devia anar d'acord amb la imatge de jove audaç i trencador que Maragall s'estava fent, fins al punt de merèixer la seva traducció certa censura moral del P. Blanco, el qual tanmateix lloa la tasca tècnica. Sobre aquest tema, vegeu la carta a Josep Soler (1-VI-1893). J. MARAGALL, *OC*, I, p. 1.152.

una carta de la primera quinzena de juny,⁴⁸ comentava, entre altres fets, que havia rellegit la traducció maragalliana d'aquesta obra: amb el temps, el text se li havia empetitit; no estava a l'alçada dels antics, no per raons purament estètiques, sinó pel paper atorgat a la passió: «Ni Tíbul ni Properci ni el pare Horaci van vendre axís els seus sentiments a un concepte de doctrina.» L'experiència vital que commou Pijoan a Itàlia en aquells moments —confessa—, la importància que dóna a la passió, el mou a fer aquesta crítica a la «calculada sensualitat de Goethe». Maragall respon en el mateix to:

«Estimat Pijoan: Quina bella crítica em fa de les *Elegies romanes* de Goethe. És cert, és cert: allò és fred, i per lo fred, cruel, i a més convencional. Sia lo que sia la bellesa de la forma, nosaltres no podem admetre la distinció: la poesia és per nosaltres fonda emoció estètica de la vida florint en verb: i allí no hi ha emoció. Molt he admirat i admiro encara a Goethe; però cada dia sento més la tara racionalista de tota la seva obra, i de quina manera exterior ell i els seus companys del segle XVIII tractaven el seu art.»⁴⁹

Maragall va tenir, però, una altra visió de Goethe: la de l'home fred necessàriament a fi de controlar unes emocions massa poderoses; el Goethe que pateix i supera el dolor, que fa de l'esperança i l'optimisme una conquesta. És una personalitat que havia d'interessar molt el Maragall antidecadentista i vitalista. La fredor ja no ho és: és pau després del combat. Aquesta imatge la trobem tant en la joventut de Maragall⁵⁰ com en els anys finals de la seva vida. El 29 d'octubre de 1909 no nega la fredor ni l'existència d'una distància a causa de les diferents èpoques que els ha tocat de viure, però Maragall retroba la humanitat en Goethe; hi descobreix «dolors i inquietuds que el fan ben germà nostre».⁵¹

2.2. Valoració crítica d'obres de Goethe

Werther.—Què va veure Maragall en aquest llibre per impulsar-lo a rellegir-lo fins a quatre cops seguits? Quina lectura en va fer? Pel que ell mateix ens diu, dos factors devien impressionar-lo. D'una banda, la tensió entre individu i societat present en el *Werther*; l'amor, pulsio individual, es veu impedit per les normes socials i l'individu rebutja aquesta pressió fins a encarar-se amb un altre dels tabús

48. A.M. BLASCO, *Joan Maragall i Josep Pijoan. Edició i estudi de l'epistolari* (Barcelona, Publ. de l'Abadia de Montserrat, 1992), ps. 280-281.

49. J. MARAGALL, *OC*, I, p. 1.038. Sobre aquest tema, vegeu E. VALENTÍ, *Els clàssics i la literatura catalana moderna* (Barcelona, Ed. Curial, 1973), ps. 192-195.

50. «Visca Goethe, l'únic modern que està ben sà, després d'haver donat la volta al món de la vida reflexiva, i d'haver passat per la malaltia, el 'cabo de las tormentas', i l'ha doblat i després d'haver passat per tot s'ha reposat definitivament. Totes les escoles i les maneres de sentir la vida i l'art han passat per ell, i l'han purgat, deixant-lo serè i senzillament Home Artista ple» (J. MARAGALL, *OC*, I, p. 1.148).

51. J. MARAGALL, *OC*, I, p. 1.080.

socials més importants, el suïcidi, pel qual l'individu, paradoxalment, es fa senyor de la seva vida a través de la mort. *Werther* era, per això, una obra amb cert contingut de perillositat social, contrària a les normes morals. Maragall, oposant-se a aquestes mateixes normes, defensa que la fi de l'heroi no és cap mal i que, de trobar-se en idèntica situació, no dubtaria a seguir les seves passes, «convencido de encontrar a mi adorada en otro mundo en que a las tendencias de dos espíritus no se opusiera una ficción social».⁵² La rebel·lia contra una societat molt rígida, que Maragall també devia viure, explica aquesta lectura.

L'altre aspecte que devia interessar el jove Maragall era la figura femenina. Molts anys després de la primera lectura encara veia en l'heroïna una encarnació lluminosa de l'etern femení, amb el valor que el mot *llum* té en l'àmbit goethià; Carlota transcendeix, sense negar-la, la base realista, la descripció de la jove alemanya i burgesa, per esdevenir la dona ideal.⁵³ Però, a més, hem de recordar les condicions en què pujava un jove burgès de l'època. Les relacions entre nois i noies eren escassíssimes i la comunicació entre sexes, mínima. A través del *Werther*, Maragall es demana què deu pensar una noia sobre els temes que a ell el preocupen, què en diria una dona si pogués parlar-hi amb confiança: «*Lo que tendría curiosidad de saber es el efecto que en una joven produciría la lectura del "Werther".*»⁵⁴ Una noia de la seva classe social podria compartir aquella lectura apassionada amb ell? La novel·la amorosa té en el jove Maragall l'efecte d'ajudar-lo a comportar la manca de relació amb l'altre sexe, a més de proporcionar-li una imatge de dona ideal.

Ifigènia a Tàurida.—Aquesta obra, traduïda per Maragall, és probablement una de les peces de Goethe que més va agradar l'escriptor i sobre la qual en més ocasions va reflexionar. En tractarem dos aspectes: el valor programàtic de la traducció; i el personatge d'Ifigènia, que ha estat interpretat per la crítica com a model d'intel·lectual modernista,⁵⁵ i que podem llegir també com a representant de l'Etern Femení fàustic, ofert per Maragall com a model alternatiu al feminisme progressista de l'època.

L'activitat de Maragall com a traductor no va ser immeditada, sinó que responia a una voluntat programàtica, gens diferent de la que J. Murgades ha definit com a pròpia del Noucentisme.⁵⁶ Les raons noucentistes per a atorgar preeminència a la traducció serien tres: les lingüístico-formals (conformar el català modern com a llengua apta per a la cultura), les històrico-culturals (superar el tall que havia significat per a la nació catalana l'alba dels temps moderns); i les més directament lligades al discurs noucentista, en especial a l'imperialisme (antònim

52. Carta a Joaquim Freixas (22-VII-1881). J. MARAGALL, *OC*, I, p. 973.

53. Vegeu l'article *Goethe* (16-VIII-1899), dins J. MARAGALL, *OC*, II, p. 108.

54. Carta a Joaquim Freixas (27-VIII-1881). J. MARAGALL, *OC*, I, p. 975.

55. Carles BATLLE, *El teatre d'Adrià Gual* (Bellaterra, PUAB, 1999), p. 483: «Ifigènia esdevé el símbol de l'artista que ha de redimir la col·lectivitat amb el seu art sentit, pur i sincer.»

56. J. MURGADES, *Apunt sobre noucentisme i traducció*, «Els Marges», núm. 50 (juny de 1994), ps. 92-96.

de localisme, implica la voluntat d'entrar en contacte amb el món, de conèixer i apropiar-nos la Cultura com a camí per difondre la nostra). Un text de Maragall sobre la situació del català, escrit el 1893 i molt anterior, doncs, a les formulacions noucentistes, ja recull aquests tres punts, tot i que no esmenta, per raons òbvies, el mot *imperialisme*:

«Una llengua que, tenint prou força assimiladora, se troba en les condicions que avui se troba la catalana, jo crec que també es pot aprofitar molt d'un altre element de conreu que és la traducció de les grans obres literàries estrangeres. El treball de traducció, quan és fet amb calor artístic, suggereix formes noves; fa descobrir riqueses de l'idioma desconegudes, li dóna tremp i flexibilitat, el dignifica per l'altura de lo traduït, i en gran part li supleix la falta d'una tradició literària pròpia i seguida. De més a més, el posa en contacte amb l'esperit humà universal i li fa seguir la marxa amb ell.»⁵⁷

No és estrany, per tant, que ell mateix es posés a la feina així que en va tenir ocasió. Les primeres traduccions publicades corresponen a poesia, però la gran estrena social del català com a llengua de Goethe va produir-se amb la representació de la *Ifigènia* al Parc del Laberint d'Horta, davant una acurada selecció de membres de la burgesia barcelonina i en una festa que Adrià Gual recorda a les seves *Memòries* com a èxit social.⁵⁸ El teatre té una capacitat de difusió molt més vasta que no pas el llibre: l'acte social que l'acompanya fa que el reconeixement a la llengua esdevingui un fet públic, i no privat, com ho és la lectura. D'aquí la gran importància que Maragall va donar a l'estrena teatral de l'obra.⁵⁹

Són molts els textos que permeten veure la importància que Maragall va donar a la seva feina de traductor i l'ambició amb què la va escometre.⁶⁰ Si amb l'estrena d'*Ifigènia* va aconseguir mostrar que el català podia ser una llengua noble, amb la *Maragarideta* Maragall va assajar d'adaptar l'obra a la mentalitat catalana. Amb encert o no, aquestes eren les provatures lògiques emmarcades en un programa ambiciós i conscient de traducció programàtica.

57. J. MARAGALL, *OC*, I, p. 789. Notem que J. TUR (*Maragall i Goethe*, Barcelona, U.B., 1974, ps. 99-108) dóna com a data final de les vacil·lacions de Maragall sobre quina llengua triar per traduir, si castellà o català, el 1898, data d'estrena de la *Ifigènia*. Pensem que aquest discurs, que Tur no té en compte, i que planteja com resoldre la situació diglòssica del català, podria fer reconsiderar la qüestió i avançar aquesta data. La llengua familiar de Maragall, contra el que argumenta Tur, no hi té gaire a veure: a casa del poeta es va continuar mantenint el castellà passat el 1898. El que aquí es qüestiona és quin valor donava Maragall a l'ús públic de la llengua.

58. A. GUAL, *Mitja vida de teatre. Memòries* (Barcelona, Aedos, 1960), p. 83 i ss.

59. «Per la *high life* que va assistir al Laberinto, allò fou com una espècie de revelació de que el català, aplicat a coses grans, no era ordinari» (Carta a Freixes, 15-X-1898; J. MARAGALL, *OC*, I, ps. 977-978). La crítica va destacar de manera unànime aquest valor de la traducció de Maragall. Les raons de l'èxit de public les dóna Carles BATLLE (*El teatre d'Adrià Gual (1891-1902)*, Bellaterra, PUAB, 1999, p. 484 i ss.): pàtina de cristianisme i caràcter selecte de la representació. Barlle, d'altra banda, atribueix també a Gual la voluntat maragalliana d'educar les classes elevades.

60. En l'article *Arte y Patria* (*OC*, II, p. 624) del 14 de març de 1901 afirma que, si bé l'art no té pàtria, sí que en té l'artista i aquest té el deure «de injectar en ella, por medio de su alma personal,

L'altre tema que tractem en relació amb la recepció d'*Ifigènia* és la lectura que fa Maragall del text i el valor que dona a la seva protagonista. Tal com hem dit abans, C. Batlle veu el personatge com a representant de l'intel·lectual, capaç de convèncer a través de la força de la paraula. En aquest sentit, i en dues ocasions, Maragall es va identificar amb Ifigènia tot apropiant-se dels seus mots, en concret de la frase «El qui es refusa, en va diu moltes coses: el rebutjat sols sent el no».⁶¹ Hi ha dues citacions, d'intenció semblant. La primera és del 2 de gener de 1907. Maragall explica que, a «La Veu de Catalunya», estan dolguts amb ell perquè sovint no ha satisfet el que li demanaven; i, «com el Thoas de la *Ifigènia* de Goethe, ells no sentien més que el no».⁶²

L'altra és del 18 d'octubre de 1911. L'escriptor respon una carta de Carme Karr. Podem imaginar els fets previs: ella, i potser altres, li havien fet una petició segurament relacionada amb la vida cívica o política, potser que Maragall es manifestés en públic en un o altre sentit. Ell devia refusar. Pel que diu, les raons les havia donades ja en l'article *Réplica*⁶³ del 19 d'octubre de 1911: desenganyat del fet social, comprova tanmateix que res no té existència si no surt en els diaris; però, per a Maragall, qualsevol actitud regeneradora sols pot basar-se en l'activitat individual, no en l'acció col·lectiva. En aquesta línia ataca, com fa tan sovint al llarg de la seva vida, el que considera «la lepra socialista» —tema que tractem més endavant. Llavors, Carme Karr li escriu lamentant aquesta actitud. Quan ell li contesta, empra la citació de Goethe:

«Lo que volia dir-li al tornar-l'hi tot plegat era que la seva carta m'havia adolorit, encara que no sorprès, perquè és allò que diu Thoas a la *Ifigènia*, de Goethe: "El que refusa, en va diu moltes coses, l'altre només sent no..."»⁶⁴

Maragall s'identifica amb Ifigènia, que refusa la demanda de casament del rei i veu com l'altre no pot entendre les seves raons. Ell admira aquesta Ifigènia de Goethe, més serena, més sincera i més lliure que la d'Eurípides; una dona que no

cuanto pueda absorber del alma del Universo.. El mitjà és la traducció, perquè permet viure en nosaltres i a la nostra manera allò que l'artista va viure a la seva en l'original. Ens universalitzem sense perdre personalitat, al contrari, l'enfortim. Ens eduquem perfeccionant la nostra llengua i eduquem el públic en l'amor a la llengua pròpia, que es mostra capaç de les obres més elevades. Poc després, en l'article *Traducciones* (*OC*, II, ps. 165-167) del 5-XII-1901, insisteix que traduir és necessari per al català en la mateixa mesura que cal recuperar els clàssics: són feines complementàries. Però traduir no vol dir sacrificar la nostra llengua: per això considera desafortunada una traducció de *Götterdämmerung* (Trad. de G. Zanné i Antoni Ribera per a l'Associació Wagneriana, Barcelona 1901), per l'excessiva literalitat. En l'article *Ruskin en catalán* (*OC*, II, ps. 213-215) d'abril de 1903 torna a defensar el valor de la traducció per al català. Dues són les vies per recuperar la llengua, diu, atès que la tradició està trencada: la poesia popular i la traducció de les grans obres estrangeres; vies que la Renaixença, d'una manera conscient o inconscient, ja havia obert i que cal continuar amb tota consciència.

61. En la mateixa traducció de J. MARAGALL, *OC*, I, p. 315.

62. J. MARAGALL, *OC*, I, p. 1.066.

63. J. MARAGALL, *OC*, II, ps. 761-762.

64. J. MARAGALL, *OC*, I, p. 1.001.

sap mentir, que actua sols en consciència: aquesta és la nova moral, per damunt del respecte a convencions socials o a pressions. Quan Maragall fa aquesta citació està perseguint més d'una finalitat: d'una banda, admet cortesament que l'altre no entengui el seu punt de vista; però, de l'altra, reclama i referma el seu dret a la independència de criteri, reconeixent-se en Ifigènia; i sabent que Thoas acabarà cedint davant la força de la raó.

Ifigènia també és el personatge que Maragall presenta com a representant de l'Etern Femení i com a model alternatiu de dona. Ja hem vist com Maragall considerava que Carlota, la protagonista de *Werther*, representava la dona ideal que es defineix en el *Faust*. Sobre la *Ifigènia*, la pista ferma de la identificació ens la dóna un article de Maragall, publicat a la revista «Luz» i citat per J. Lleonart, que també comenta els detalls de l'estrena de l'obra. Maragall hi diu:

«És tan modern [aquest drama] que canviant els noms, el medi, els antecedents, els trajos, és un drama d'avui i de demà, el triomf de la pietat en boca de dona. Tot això que en diuen el feminisme, cau aterrat i resol davant de la *Ifigènia* de Goethe, que ella sola venç a la fatalitat (que ara en diríem llei d'herència), transforma un poble, i domina i rendeix a un home fort fent-li renunciar justament a l'amor que sentia per ella mateixa, i al seu orgull i als seus odis. I tot ho logra només que *amb el suau persuadir incansable*: és dir, obrant com a Femení eternal.»⁶⁵

A *La «Ifigènia» de Goethe*,⁶⁶ pròleg a la traducció, Maragall destacava les diferències entre Goethe i Eurípides. La nova Ifigènia actua per convenciment moral, sense mentir, i això la fa més forta i més lliure. El classicisme és més pur, més lluminós, perquè hi ha més harmonia, brolla de la sensibilitat moral dels personatges i no de la trama externa. Aquest model humà femení, realista i clàssic alhora, representant de l'Etern Femení, superava per a Maragall qualsevol proposta del feminisme de l'època. Ja li ho hem vist comentar a «Luz». Hi torna a insistir anys després, a *Goethe*, article ja citat:

«Aún hoy hemos visto a escritores y poetas muy notables considerar la Ifigenia como una obra perfecta pero fría, como una feliz pero muerta imitación del arte heleno; y, sin embargo, a nosotros, que nos hemos detenido algo en ella, nos parece palpitante de emoción y de sentido, de un sentido de la misión de la mujer en la vida que los modernos feministas demuestran no sospechar todavía.»⁶⁷

Maragall fa una proposta que, dins la seva època, podríem qualificar de feminisme conservador, tot i que probablement a ell no li agradaria que parléssim de

65. J. MARAGALL, *OC*, I, p. 1.274.

66. J. MARAGALL, *OC*, I, ps. 300-302.

67. J. MARAGALL, *OC*, II, ps. 108-109.

feminisme, ja que en aquest terreny admet que no és modern.⁶⁸ Però el cert és que està en una línia propera a la de Dolors Monserdà o a la de Ruskin, l'obra del qual sobre aquest tema, *Los lirios del jardín de la reina*, va comentar Maragall mateix en un article (8-II-1900),⁶⁹ on també identificava la proposta de Ruskin amb l'ideal de l'Etern Femení goethià. Tampoc no està gens allunyat del que defensa Goethe —molts anys abans i en una societat no industrial— en *Anys d'aprenentatge de Wilhelm Meister*. La dona, dins la seva especificitat, ha de ser educada no per a exercir de ciutadana —i aquí resideix el nucli de la proposta conservadora—, sinó com a mare de ciutadans i com a digna companya de l'home.⁷⁰ Per això, li cal dignitat i llibertat per exercir la seva missió. D'altra banda, Maragall creu que la dona exerceix aquesta llibertat amb facultats pròpies, com són la sensibilitat, la pietat o la intuïció, però no la lògica, que seria masculina.⁷¹

Ifigènia, una dona activa que tria el seu destí, forta perquè és capaç de vèncer l'home amb les armes de la franquesa i la pietat, encarna aquest ideal. Amb ella Maragall ofería a la burgesia barcelonina una proposta ideològica que era una rèplica als nous models femenins propugnats en els cercles més inquietos de l'època, positivistes, anarquistes o lliurepensadors, i que per força devia ser perfectament entesa com a tal en aquell context, tenint en compte els nombrosos aclariments que el mateix Maragall va voler fer sobre el valor que atorgava a la seva heroïna. Per tant, cal alinear Maragall amb D. Monserdà o Francesca Bonnemaison, i amb els cercles del que s'ha anomenat «feminisme conservador» defensat des de la burgesia, i considerar la traducció d'*Ifigènia* com a concreció artística d'aquesta proposta ideològica.

Hermann i Dorotea.— Maragall esmenta aquesta obra en l'article *Goethe* i en destaca un tret que ja hem vist en parlar de Carlota o d'Ifigènia: el pas que fa Goethe des del realisme, no contradictori en els seus textos, a la idealitat que arriben a assolir els seus personatges.⁷²

68. «No son éstos sitio ni ocasión a propósito para tratar la titulada cuestión de la mujer y renunciamos gustosos a tratarla nunca ni en ninguna parte, porque a pesar del gran atractivo, de la simpatía que nos inspiran todos los estados de espíritu modernos, a pesar de toda nuestra buena voluntad, la cuestión de la mujer (en el sentido que ahora se da a estas palabras, se entiende) no hemos conseguido tomarla en serio y se nos escurre involuntariamente del pensamiento para ir a caer en los limbos cerebrales donde pacíficamente yacen el inofensivo volapük, la paz universal y tantas y tantas combinaciones y entretenimientos», dins J. MARAGALL, *La Feria de Chicago* (VII-1893), OC, II, p. 381. En un altre article, on comenta un llibre de sociologia que en general Maragall valora positivament, quan tracta el tema de la dona diu: «...en cuanto al "pleito de la mujer", [l'autor] va demasiado allá en punto a capacitación del sexo femenino» (J. MARAGALL, OC, II, p. 494).

69. J. MARAGALL, OC, II, p. 120.

70. J. MARAGALL, *Sobre educación* (23-XII-1896), OC, II, ps. 503-504: «...cuando oímos hablar del movimiento feminista, de las reivindicaciones de la mujer, y observamos que todo se reduce a querer dar a la mujer una especie de autonomía económica y otra especie de ciudadanía política, nos parece esto un signo de grandísima decadencia social, porque revela una absoluta desorientación respecto a la misión de la mujer en la sociedad.»

71. Sobre aquest tema, vegeu els articles *Obras de Doña Concepción Arenal* (J. MARAGALL, OC, II, ps. 488-490); o *Lecturas piadosas* (J. MARAGALL, OC, II, ps. 610-612).

72. «Que viven en una gran realidad de lugar y de época, brillan con reflejos de mármoles helenos

Tot allò que és de raó ha sigut ja pensat: sols hem de provar de pensar-lo de nou.⁷³—Maragall recull aquest pensament de Goethe en l'article *Evocación* (2-I-1907), i fa del fet de «repensar» una lectura que amplia el valor purament racional del mot *pensar*:

«Todas las ideas —dice Goethe— han sido ya pensadas; sólo es menester pensarlas otra vez.» Este pensarlas otra vez entiendo yo que quiere decir pensarlas con el corazón, que habla en seguida.»⁷⁴

Però la imprecisió lèxica maragalliana fa que ens demanem què significa exactament per a ell *pensar amb el cor*. Si aquest *parla de seguida*, això vol dir que ho fa irreflexivament? En aquest cas, al pensament original, concepció de l'esperit o judici, Maragall hi oposaria la confirmació intuïtiva i emotiva, pròpia de l'acte de repensar, més proper, doncs, a la creença, a l'adhesió emocional; i la lectura del text ens remetria a l'oposició raó *versus* passió. També podem entendre-ho, però, d'una altra manera. Si pensar afecta sols una part de l'ésser humà —la raó, el judici—, en canvi, repensar seria un acte que afectaria la persona entera: no sols la raó, que ja va assentir per a tota la humanitat quan el primer pensador va formular la idea, sinó també l'emoció i la voluntat, que involucren individualment cadascú en aquell pensament. Per tant, segons aquesta lectura, repensar seria assumir un individu concret, amb tot el seu ésser, i en un temps concret (*de seguida*), la validesa d'un pensament prèviament formulat. Imaginem que encara es poden fer més lectures d'aquest text maragallià; malauradament, però, sembla difícil esbrinar quin era el sentit concret que ell volia donar a les seves paraules.

Faust.—Aquest és el text de Goethe que, sens dubte, més va interessar Maragall i més el va influir. Va llegir l'obra ben aviat, el 1881, i la va tenir present al llarg de tota la vida.⁷⁵ Va fer-ne una traducció parcial, *Margarideta*, estrenada el 1903, tot i que la seva ambició hauria estat poder fer-ne una traducció completa.⁷⁶ I finalment la presència de l'obra de Goethe es deixa sentir, segons reconeix tota la crítica, en dues de les obres de creació més importants de Maragall: *El Comte Arnau* i *El Cant Espiritual*. El problema que se'ns planteja és quina lectura va fer Maragall del *Faust*. Intentarem, en la mesura del possible, reconstruir l'opinió que Maragall tenia del *Faust* a partir dels seus propis textos i aventurar alguna hipòtesi al respecte. El *Faust* inclou per a Maragall diferents temàtiques, totes

y proyectan hacia todos los tiempos y lugares el perpetuo encanto de los enamoramientos súbitos» (J. MARAGALL, OC, II, p. 108, 16-VIII-1899).

73. J. MARAGALL, OC, I, p. 425.

74. J. MARAGALL, OC, II, p. 235.

75. Les citacions que Maragall fa del *Faust* corresponen als anys 1881, 1891, 1895, 1898, 1899, 1902, 1904, 1905, 1906, 1908, 1909 i 1911: ben bé es pot dir que mai no va deixar de citar-lo.

76. J.M. de SAGARRA, *Maragall, traductor de Goethe*, dins J. MARAGALL, OC, I, p. 1.270.

elles lligades a les circumstàncies de l'home modern, i que tractem per separat: l'Etern Femení —tema a què ja ens hem referit parlant d'*Ifigènia*, perquè és a partir de la traducció d'aquesta obra que Maragall el fa seu—, l'oposició entre acció i contemplació, el problema del mal i el tema *aturar l'instant*.

Acció versus contemplació

Aquesta oposició entre acció i contemplació és un tema recurrent de Goethe, qui menysté sempre la contemplació pura i, si ha de triar, no dubta a escollir l'acció:

«El pensament i l'acció podem comparar-los a Raquel i Lia: que l'una era més graciosa, però l'altra més fecunda.»⁷⁷

Que existeixin ambdues qualitats juntes és prou difícil.⁷⁸ L'activitat és necessària per a la salut, i la contemplació, el coneixement, ha d'estar subordinat a l'acció.⁷⁹ Aquesta oposició és un dels temes que conflueixen en el *Faust*. Ell és un personatge contemplador, la figura del savi, de l'estudiós, que en un moment concret no pot continuar desvinculat del món al qual pertany i desitja «el dia que un hom frueix el món i no el rumia», tal com li promet Mefistòfeles. Faust vol viure, com l'intel·lectual modern, «el que viu la humanitat, / sentir-me del seu mal i del seu bé al plegat; / que s'eixampli el meu jo de l'existència d'ells». El saber que busca no és erudició closa, sinó pensament actiu, capaç d'incidir en el curs de la vida de la humanitat. L'intel·lectual faustic mira de superar l'oposició entre contemplació i acció perquè és un intel·lectual que actua, que fa de la comprensió un element de força social.

Maragall així ho va comprendre, i ho recull en el seu article sobre Goethe, on deixa clar el propòsit social que anima l'acció de Faust:

«Faust mismo es un hombre, ¡y qué hombre!, pero a fuerza de serlo se convierte en clarísimo símbolo para todas las gentes [...]. El héroe goethiano, después de haberse sumergido en lo más hondo de la vida, sólo se satisface en el sueño de una humanidad fuerte, libre y serena; y que este sueño coincide con el instante de su muerte, cuando el cielo parece bajar a la tierra para arrancar a Faust de las uñas del diablo.»⁸⁰

77. *Pensaments de Goethe*, dins J. MARAGALL, *OC*, I, p. 432.

78. «Són només uns pocs els qui tenen enteniment i es mostren alhora capaços per a l'acció. L'enteniment amplia els horitzons mentals, però paralitza; l'acció vivifica, però limita» (GOETHE, *Anys d'aprenentatge de Wilhelm Meister*, p. 411).

79. «Ser actiu —deia [el merge]— és la primera destinació de la persona humana, i tots els intermedis en què té menester de reposar, hauria d'esmerçar-los a adquirir un clar coneixement de les coses externes, el qual li facilita alhora l'exercici de la seva activitat» (GOETHE, *Anys d'aprenentatge de Wilhelm Meister*, p. 314).

80. J. MARAGALL, *Goethe* (16-VIII-1899), dins *OC*, II, ps. 108-109.

Maragall mateix, que sembla que no tenia un temperament gaire actiu, va ser molt sensible a la necessitat d'actuar. L'admiració que Maragall sent per l'activitat queda descrita en una carta a Coromines:

«He viscut molt replegat dins meu, i els homes de cor i d'acció, de vida enfora, sempre m'han fascinat [...]. La lluita repugna a la meua naturalesa, que en tot cerca un centre d'harmonia i serenitat; però els lluitadors m'interessen fortament perquè frueixen de la vida un aspecte que m'és desconegut.»⁸¹

Tot això ha dut la crítica a considerar *El comte Arnau* com a *alter ego* actiu de Maragall i a destacar la influència fàustica —no aturar-se mai— present en aquesta obra. El propòsit de Maragall com a intel·lectual va ser sempre el d'incidir amb l'acció en la societat, tot modificant-la, tal com hem vist en l'anàlisi de la seva tasca d'articulista. L'acció té valor no perquè ho diuen les teories, sinó pels seus efectes socials. Sols l'acció pot constituir una societat poderosa, i aquí també hi hem de veure Nietzsche. La manca d'acció, per a Maragall, explica la decadència llatina, que contrasta amb l'activitat anglosaxona.⁸² I a *Estudios de decadencia*, on també tracta el problema de les nacions llatines, afirma que «*el remedio sólo puede venir por el despreocupado aprovechamiento de los instintivos impulsos de actividad que aún nos quedan*».⁸³

Per tant, Maragall va fer seva la figura fàustica activa, al servei del millorament de les condicions socials; figura segurament acrescuda pel vitalisme nietzscheà. Tota la seva activitat de periodista amb voluntat regeneracionista s'inclou en aquest marc. D'altra banda, el rebuig del decadentisme estètic també té en aquest punt una de les seves raons.

El problema del mal. Mefistòfeles

El mal no és ignorat en l'obra maragalliana, ben al contrari; apareix com a element que forma part de l'ordre lògic de les coses. En parla a l'article *Fermentum*,

81. J. MARAGALL, *OC*, I, p. 957. Sobre el mateix tema, vegeu també la carta a Roura del 22-X-1890 a *OC*, I, p. 1.101.

82. J. MARAGALL, *Libertad, igualdad y fraternidad*, dins *OC*, II, p. 492 (20-VII-1896). Sobre aquest tema, vegeu Lily LITVAK, *Latinos y anglosajones. Una polémica en la España de fin de siglo*, dins *España 1900. Modernismo, anarquismo y fin de siglo* (Barcelona, Anthropos, 1990).

83. J. MARAGALL, *OC*, II, p. 641 (12-IV-1902). La diferència entre Maragall i el «Brusi», diu Marfany (*Pròleg a Artículos políticos*, ps. VI-VIII) no és en les idees, sinó en l'estil. La voluntat provocadora dels articles de Maragall és, efectivament, allò que marcava la distància entre Maragall i el «Brusi» i constituïa un senyal de *modernisme* que l'apropava a «L'Avenç». Però la diferència no és sols d'estil: Maragall, jove burgès nascut «quan la inicial etapa d'obsessiu estalvi ja havia estat superada», no té por del futur i proclama l'acció com a valor i el canvi i la inestabilitat com a condicions de progrés. Exigeix una actitud decidida i desacomplexada. Aquestes idees són radicalment diferents de les representades pel «Brusi» i es concretaran en actuacions polítiques —agressivitat de la classe dominant i formulació catalanista— que el mateix Marfany precisa.

on cita *Faust*.⁸⁴ L'article concreta l'odi en tres exemples: el patriota tranquil, que per odi als enemics és capaç de l'heroisme, «l'anhel dels pobres, que no és activitat sinó per l'odi als rics» i l'*amor* de l'home gelós. Maragall, tot i no absoldre el mal que se'n desprèn, mira d'acceptar-lo, de «considerar-lo com una tenebra que vol ésser llum i encara no ho és». I aquesta consideració el mou a la pietat i a l'esperança. I diu:

«Escoltem Mefistòfeles: “Jo sóc una part d'aquella força que, volent sempre el mal, produeix sempre el bé... Jo sóc una part de la tenebra que va parir la llum.”.»⁸⁵

En l'article *La ráfaga* insisteix en el tema de la contradicció: el mal i el bé són sovint presents l'un en l'altre. Som a l'hivern, però Maragall recorda l'escenari rural de les vacances d'estiu. Aquestes contradiccions són freqüents. Qui no ha experimentat, enmig d'una situació dura de dolor, algun instant d'alegria sobtada i impensada, de distensió? Tal com li passa a Faust durant la nit de Walpurgis:

«Pues por esta misma ley de contraste, creo yo, se nos aparece ahora la suave visión del campo, como Margarita a Faust en medio del nocturno aquelarre.»⁸⁶

Bé i mal, doncs, conviuen junts, són indestriables, i és difícil condemnar el segon sense malmetre el primer. Aquest és l'argument de Maragall quan s'enfronta a les qüestions socials més candents de la seva Barcelona i demana comprensió cap als revoltats de la Setmana Tràgica. En l'article *La Iglésia cremada* reprèn el tema, sense citar Goethe, i diu com de la destrucció de l'església en pot sortir una església viva: «El foc ha construït, la blasfèmia ha purificat, l'odi al Crist ha reinstaurat al Crist en sa casa...» I referint-se als revoltats, diu tot equiparant-los a Mefistòfeles: «Ells són el caos que vol brillar a la llum.»⁸⁷

Aturar l'instant

Aquest tema faustic, que constitueix el nucli del pacte entre Faust i el diable, rep per part de Maragall dos tractaments diferents; un de positiu: aturar l'instant equival a plenitud, a conquesta de l'eternitat. I un altre de negatiu: és impossible aturar-se; fer-ho significa morir. La importància que aquest tema té en el *Cant Espiritual* i en *El Comte Arnau* fa que les mencions del Maragall articulista siguin força interessants per a acostar-nos als dos poemes. Tractarem per separat tots dos aspectes. Confon especialment que totes dues visions les trobem en la mateixa època de Maragall. En totes dues hi ha vitalisme, però en aquesta segona, tal com

84. «Sóc part d'aquella força que, tot volent el mal, del bé no es pot estòrcer» (Goethe, *Faust*, Barcelona, Clàssics Abraxas, 1981, p. 37).

85. J. MARAGALL, *OC*, I, p. 692 (27-III-1904).

86. J. MARAGALL, *OC*, II, p. 298 (27-II-1906) i Goethe, *Faust*, p. 125.

87. J. MARAGALL, *OC*, I, ps. 777-779 (18-XII-1909).

veurem, pren un valor social que no té en la primera.

a) *L'instant com a plenitud*

Aquesta lectura és la propera al *Cant Espiritual*. Cada instant per ell mateix pot condensar l'eternitat. Maragall és molt lluny del Faust que menysprea la vida, però també del Faust que troba el valor suprem de l'instant en la consecució dels seus ideals de progrés. Qualsevol instant prou viscut ja és vàlid en aquesta proposta maragalliana. Aquest tema el va apuntar E. Valentí Fiol,⁸⁸ el qual afirmava que, literalment, el *Cant* no contradiu el Faust, però el sentit goethià no hi és, i mirava de resoldre aquesta contradicció, sorprenent en un lector amat de Goethe com ho era Maragall; atribuïa la imprecisió a la vaguetat expressiva de Maragall i a la lectura tradicional que s'ha fet del poema maragallià, lectura que havia ignorat *Faust*. Però, de fet, el *Cant Espiritual* planteja el dubte entre les dues visions que nosaltres proposem: «Jo, que voldria / aturar tants moments de cada dia / per fê'ls eterns a dintre del meu cor!... / O és que aquest fer etern és ja la mort? / Mes llavors, la vida, què seria?» En el poema, no resol la qüestió: Tant se val! S'estima aquest món tal com és, amb llums i ombres; no és el coneixement allò que busca Maragall en el *Cant*, no li importa no trobar resposta al dilema; el seu interès està en la vida, com ens diu en el mateix poema. També treu el tema en una carta a Enric Fuentes, del 18 d'agost de 1908.⁸⁹ «Gosem el moment... així cada moment és etern.» Per tant, més que de vaguetat expressiva o mala lectura, hem de parlar d'apropiació, per part de Maragall, de la fórmula faústica per donar-li un sentit diferent, del tot maragallià: el goig intens del moment, la vivència total de l'instant, permet aturar el temps i transcendir a l'eternitat.

b) *No poder aturar-se mai*

Aquesta lectura, propera al *Comte Arnau*, és radicalment diferent de l'anterior i fidel al sentit faústic i al valor goethià de l'acció: la vida no pot deturar-se i el preu de fer-ho, el preu del descans, és l'anihilació. El repòs sols es podria abastar en cas d'haver aconseguit tots els objectius.

Una referència explícita al tema la trobem en la carta a Carles Rahola del 16 de setembre de 1909. Aturar-se significa deixar de mantenir una situació conflictiva amb l'entorn. Viure és crear el conflicte, no donar la vida per resolta. Cal tenir en compte la data d'escriptura del text i el tema de la resta de la carta: Maragall comenta a Rahola què ha passat a Barcelona durant la Setmana Tràgica. Potser és massa agosarat establir-hi relació, ja que Maragall parla de la figura de l'intel·lectual i del seu creixement personal, i no dels fets socials, però la data en tot cas ens és útil per a veure la valoració positiva que Maragall fa, malgrat tot, de l'existència de conflicte:

«Em parla d'inquietuds interiors, d'una vida que s'ha de fixar. Ah, com

88. *Els clàssics i la literatura catalana moderna* (Barcelona, Curial, 1973), ps. 198-205.

89. J. MARAGALL, *OC*, I, ps. 987-988.

li desitjo la realitat de lo que espera! a condició de que sempre esperi més i de que la inquietud, deixant d'ésser tortura, no acabi mai. Mentres vivim mai hem de donar la vida per resolta; hem d'ésser Faust, per no dir a l'instant: *aturat* fins que aquest instant sia el de la mort. Si no, resulta lo contrari: que al dir a un instant *aturat*, morim virtualment i el nostre *cos viu* ja no és res més que un fantasma.»⁹⁰

La idea no era nova. Anys abans, pel voltant de 1900, i referint-se a ell mateix, en resposta feta a l'enquesta de Federico Urales per a «La Revista Blanca», deia:

*«La obra que representa mejor mis ideas es siempre la última que escribo, porque pretendo hacer de mi vida un continuo excelsior, sin estancarme nunca.»*⁹¹

Segons Maragall, la impossibilitat d'aturar-se és una característica pròpia de la modernitat. En diferents ocasions, en els seus articles, parla de la modernitat com d'una força cega, incapaç de fer enrere, que existeix en la mesura que avança, i que no es pot qüestionar amb la raó; ben al contrari, de res serveix fer-li objeccions, perquè s'imposarà contra tota lògica. Si la modernitat s'aturés, deixaria d'existir com a tal. En l'article *La vida regional* (11-III-1893), comenta una obra que, en una de les seves propostes, defensa la tornada a l'organització gremial per resoldre el problema obrer; Maragall li respon:

*«Una especie de instinto histórico nos dice que no es así como se arreglan las cosas, y que las crisis producidas por los grandes movimientos no se resuelven volviendo éstos a su punto de partida, sino acentuando su dirección y acelerándola siempre hacia adelante, hasta encontrar tal vez en su misma exageración el remedio a los males que han causado.»*⁹²

Els canvis que la modernitat causa són inqüestionables. Sols es poden acceptar i mirar d'acordar-s'hi.⁹³ La modernitat és dinàmica, viva i complexa, mentre que les antigues societats moren sota el pes de l'ordre.⁹⁴ La maledicció que obliga al constant moviment engendra un monstre de dues cares, «*colosal y deleznable al*

90. J. MARAGALL, *OC*, I, p. 1.079.

91. F. URALES, *La evolución de la filosofía en España* (Barcelona, Ed. de Cultura Popular, 1968), p. 208.

92. J. MARAGALL, *OC*, II, ps. 351-352.

93. «A la propiedad institución va sucediendo la propiedad mero elemento económico. Esta transformación (que no hemos de juzgar ni discutir porque como hecho se impone) se refleja naturalmente en el derecho...», J. MARAGALL, *Movilización de la propiedad* (5-XII-1893), dins *OC*, II, p. 400.

94. «Aquella conflagración de razas y de apetitos desordenados [Chicago]; la vertiginosa agitación de semejante vida; lo temerario de las empresas colosales y deleznales al mismo tiempo; el torbellino moral donde vuelan como leves aristas los sentimientos humanitarios, los de familia, los deberes, los derechos, los escrúpulos de conciencia y todo lo que aquí es considerado como base y fundamento social, hacen al señor Puig el efecto de un caos; porque al buscar la unidad, la fórmula, el esquema de un mundo tal, no los encuentran. Y, sin embargo, aquel mundo vive, y mucho, y vive sin esquema, sin fórmula, sin unidad aparente; mientras nosotros con tantas fórmulas y tantas unidades, aparentes también, parece como que nos vamos muriendo», J. MARAGALL, *Viaje a América*, dins *OC*, II, p. 462.

mismo tiempo): la vida és indissociable de Mefistòfeles. Aquest és el dilema fàustic, el dilema d'Arnau i el dilema de la societat catalana contemporània de Maragall. L'escriptor sap que no es pot evadir. Ser modern és per a ell una voluntat que s'imposa, gairebé una necessitat, tot reconeixent el Mefistòfeles amb qui cal pactar: la industrialització no li plau,⁹⁵ ni tots els aspectes de la modernitat —l'evolució del paper de la dona, la lluita obrera...— són del gust de Maragall. Tanmateix, aquests no són motius per tornar enrere. No aturar-se, acceptar el conflicte, «no donar la vida per resolta», és el repte de l'home modern, que no pot permetre's el luxe de quedar aïllat dels nous temps que commouen la història.

Tot el que hem vist sobre Maragall i el *Faust* indica que l'obra de Goethe va influir profundament en l'escriptor català, que va admirar sense reserves el captivament humà del personatge que sols troba el descans «en el sueño de una humanidad fuerte, libre y serena».⁹⁶ aquest és el darrer objectiu de la prohibició d'aturar-se que pesa sobre la modernitat. El mite fàustic va fornir-lo de referents per enfrontar-se a la conflictivitat de la seva època i per argumentar des de les pròpies posicions regeneracionistes.

2.3. Referències estètiques

a) *Serenor i exemplaritat de l'art*.— Pel que fa a teoria estètica, Maragall pren de Goethe dos aspectes: la idea d'un art serè i exemplar; i la idea de símbol. Ara bé, en la formulació de les propostes poètiques maragallianes hi intervenen altres teories poètiques contemporànies d'ell, pròpies de la poesia europea del moment, a més de la seva pròpia resposta al moment que va viure, de forma que la poètica de Maragall arriba a ser una elaboració personal on es fa difícil destriar els diferents elements que l'han configurada.

L'art, per a Goethe, ha d'ajudar a viure, aportar bellesa a la vida, aconsolar i mostrar un camí d'esperança. Mai no ha d'enfonsar en la foscor ni aclaparar amb el pessimisme. «L'art eleva espiritualment»;⁹⁷ té un valor exemplar, moralitzant, que ens pot ajudar infonent serenor i confiança. Sols un art equilibrat i objectiu, basat en la realitat, pot aconseguir aquestes fites. La subjectivitat i la desproporció porten fàcilment el desequilibri.

Maragall, passat el decadentisme de la primera joventut, fa seves totes aquestes

95. De l'industrialisme diu que és «*informador de las modernas sociedades*». I afegeix, parlant de l'Exposició de Chicago, que semblava que «*pretendíamos ridiculizar el mundo americano. Esto ha sido efecto solamente de la escasez de nuestra simpatía hacia el aspecto industrial de la cultura contemporánea*» (J. MARAGALL, *OC*, II, p. 384).

96. J. MARAGALL, *Goethe*, dins *OC*, II, ps. 108-109. Possiblement Maragall va entendre aquest model humà en clau d'aristocracisme. Faust és l'home superior que guia la humanitat. És significatiu, d'altra banda, que Maragall destaqués aquest objectiu fàustic en les poques línies que dedica al *Faust* en aquest article, perquè ens dóna una clau important per entendre com havia llegit el llibre: està sintetitzant el que li sembla central del text, i que correspon a l'activitat transformadora del personatge a la segona part de l'obra. Sobre el tema de la modernitat i *Faust*, vegeu M. BERMAN, *Todo lo sólido se desvanece en el aire* (Madrid, Siglo XXI ed., 1991), ps. 28-80, especialment la p. 71.

97. GOETHE, *Anys d'aprenentatge de Wilhelm Meister*, p. 310.

idees de Goethe. Les paraules amb què afirma que l'art ens ha estat donat per ajudar-nos a superar els conflictes de la vida, no per augmentar-los, són gairebé iguals a les que Eckermann posa en boca de l'alemany. Aquest darrer diu:

«Tots aquests poetes escriuen com si estiguessin malalts i tot el món fos un llatzeret. Tots no fan sinó parlar dels sofriments i penes de la terra i de la joia del més enllà [...] Tot plegat constitueix un veritable mal ús de la poesia, que va ser-nos donada per a superar les petites lluites de la vida, per a reconciliar l'home amb el món i amb el seu propi estat.»⁹⁸

Mentre que Maragall afirma en un article del 8 de novembre de 1899:

«El hombre que siente su espíritu deprimido por el dolor o por el miedo a la vida, debería pensar que tal estado de ánimo, nocivo para él no es conveniente comunicarlo: que la obra producida en tales condiciones es un vehículo de contagio, tanto más pernicioso cuanto más talento se ponga en su producción.»⁹⁹

Pel que fa al símbol, la influència de Goethe en l'*Elogi de la Paraula* cal buscar-la, segons Ll. Quintana,¹⁰⁰ en el concepte de símbol emprat per Maragall. Aquest concepte és part important de l'estètica romàntica; Goethe s'hi va referir parlant d'arts plàstiques, tot i que la seva idea sembla aplicable a la literatura. Maragall mateix tradueix un pensament de Goethe que hi té relació:

«El veritable simbolisme consisteix en representar allò que és general per allò que és particular, no com un somni o un fantasma, sinó com una manifestació momentània però vivent de l'inescrutable.»¹⁰¹

Segons això, el poder de la paraula poètica es basa en la seva referencialitat intuïtiva i momentània que permet, en el «moment poètic», aprehendre allò que d'essencial hi ha en la realitat, a través no del concepte sinó d'una paraula referida al concret objectiu, al particular; un particular que transporta el lector a l'universal. Maragall va enriquir aquesta visió goethiana del símbol amb aportacions diverses: Schiller, Schelling o Novalis —aquest últim, amb el valor màgic de la

98. ECKERMANN, *Converses amb Goethe*, p. 254.

99. J. MARAGALL, *Tristeza literaria*, dins *OC*, II, p. 112. Maragall va insistir molt més en aquest tema. Vegeu, per exemple, *Poesia Catalana*, dins *OC*, II, p. 143; o *Un premio al idealismo*, *OC*, II, p. 169.

100. Ll. QUINTANA, *La veu misteriosa* (Barcelona 1996), p. 120 i ss.

101. J. MARAGALL, *OC*, I (Barcelona 1981), p. 478. Maragall, en una carta a J. Freixas, a banda de manifestar l'admiració cap a tot el que ve de Goethe, fa la primera manifestació panteïsta que trobem de l'escriptor, particularment rellevant perquè, de manera embrionària, estableix una relació entre allò petit i allò gran que conduirà al sistema de simbolització del Maragall madur: «*En todas las obras de mi idolo hallo lo grande involucrado en lo pequeño, y éste como una manifestación de lo grande de un modo tan maravilloso, que quisieras que no me hace volver panteïsta*» (J. MARAGALL, *OC*, I, p. 977).

paraula—, dins la línia del romanticisme alemany; Emerson, el simbolisme francès —Verlaine, Mallarmé. Fins confegir la seva pròpia.

L'art goethià, font de serenor i guia espiritual, és resultat de fer equivaler la bellesa amb el bé, una postura platònica que el segle XIX, amb el simbolisme,¹⁰² el decadentisme i el preraphaelisme, havia qüestionat fortament. Maragall reprèn aquell enfocament,¹⁰³ tot i que el seu panorama intel·lectual és força complex i respon a influències contemporànies tant o més decisives que les del mateix Goethe. El vitalisme artístic de Maragall expressa la puixança del catalanisme ascendent i té un correlat en les postures defensades des de «Catalònia» per Joan Pérez Jorba.¹⁰⁴ Aquest darrer divulga les idees sobre monisme i panteisme aparegudes a *The Monist* o *L'Art et la Vie*; mentre «Catalònia» tradueix Emerson, en la mateixa línia. Maragall se situa, doncs, en un corrent comú a l'Europa del seu moment i que marca l'evolució del mateix Modernisme.

D'aquesta postura estètica es pot deduir un cànon que permet a Maragall distingir entre les obres de qualitat i les que no en tenen. El valor exemplar de l'art és un dels conceptes més importants a l'hora de jutjar una obra. Un llibre és bo si «*uno sale de la lectura contento de si mismo y del mundo, y con ánimo, además, de hacerse mejor*».¹⁰⁵ Maragall va defensar més d'un cop aquesta mesura estètica davant dels seus lectors i la va emprar abastament com a crític literari.

Com és obvi, aquest plantejament estètic difumina les diferències entre estètica i ètica. Els valors ètics poden convertir en dolenta una obra literària que, d'altra banda, i com reconeix Maragall, disposa de tots els recursos formals per commocionar el lector en un sentit determinat... que no és el convenient. Maragall exigeix bellesa per a l'obra bona, però la bellesa no és suficient si no està subordinada a una exigència moral. Per això, i a propòsit de Campoamor, utilitza el judici moral, deixant totalment de banda les consideracions estètiques.¹⁰⁶

Maragall tampoc no adopta postures parnassianes, que qualifica de fredes,¹⁰⁷ i rebutja frontalment l'art per l'art. La poesia ha de contenir un fons de vida, lluny de l'artifici fred. La poesia, mitjançant l'amor, s'eleva en un cant pur. Tal com diu Goethe: «El cant, per contra, s'eleva envers el cel com un geni i ens estimula a acompanyar-lo amb el millor jo que niua en nosaltres mateixos.»¹⁰⁸

102. Vegeu Geoffrey RIBBANS, *La poesia de Maragall dins el context del simbolisme europeu*, dins *Actes del Quart Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Barcelona, Publ. de l'Abadia de Montserrat, 1977), ps. 395-406.

103. «*El mundo de Goethe es igualmente para bien porque es bello. De modo que podríamos llamar su filosofía: un naturalismo trascendental que se resuelve en un gran optimismo. Esto se ve en todas sus obras*», dins J. MARAGALL, *Goethe*, dins *OC*, II, p. 108 (16-VIII-1899).

104. J. CASTELLANOS, *Literatura, vides, ciutats* (Barcelona, Eds. 62, 1997), p. 66 i ss.

105. J. MARAGALL, *Prologo a "Trasuntos" de J. Grau Delgado*, dins *OC*, II, p. 100 (18-IV-1899). També sobre el mateix tema, *El derecho de hablar*, dins *OC*, II, p. 178 (30-I-1902).

106. «*Esto es lo que Campoamor dio a entender a nuestras clases medias (las de fortuna, las de la inteligencia y las del corazón); y como todo lo que tiende a deprimir la fe en la definitiva bondad de la vida es inmoral, su obra fue inmoral*», J. MARAGALL, *Campoamor*, dins *OC*, II, p. 148 (21-II-1901).

107. Joan MARAGALL, *De la pureza en la poesía*, *OC*, II, p. 183 (3-IV-1902).

108. GOETHE, *Any's d'aprenentatge de Wilhelm Meister*, p. 100.

b) *Art i compromís polític.*— Goethe defensa l'autonomia de l'art enfront de la política. Tot i que l'obra artística ha de millorar el públic, el poble i, per extensió, la nació mateixa, la finalitat de l'artista mai no ha d'estar subordinada a la immediatesa d'una situació política concreta.¹⁰⁹ El jove Maragall, en canvi, manté que l'art no pot defugir cap aspecte de la vida, tampoc el polític.¹¹⁰ Però les circumstàncies socials catalanes variaran aviat i Maragall, més madur, canviarà d'opinió. En una línia més goethiana, comença a defensar la total independència de l'art en relació amb la política; la finalitat ha de ser sols artística. En relació amb *Sepulcres Blancs* de Jaume Brossa, diu: «*La obra de arte puede contenerlo todo, excepto un propósito extraartístico.*»¹¹¹ Aquest argument és bàsic a l'hora de rebutjar l'obra de Brossa, dedicada a la propagació d'idees. Per tant, Maragall s'ha allunyat dels seus primers supòsits. Més endavant torna a insistir en aquesta autonomia de l'obra d'art, contraposant Goethe i Schiller. La naturalitat del primer és un valor, enfront de l'actitud emfàtica del segon. Que Goethe pensi menys en el poble i més en l'obra li permet fer una obra, paradoxalment, més natural i directa.¹¹² El mateix judici li servirà per desqualificar les *Ofrenes* d'Ignasi Iglésias.¹¹³

2.4. Aristocraticisme

L'aristocraticisme s'estén al llarg de tot el segle XIX, de la mà d'autors com Goethe, Carlyle o Nietzsche, tots ells llegits i admirats per Maragall. És un corrent de pensament que té les arrels en el despotisme il·lustrat, qüestiona la capacitat política de les masses sorgides de la Revolució Francesa i s'estén fermament en el segle XX: el trobem en pensadors com Ors i Ortega, o en moviments polítics absolutament diferents, com el marxisme-leninisme i el seu partit com a avant-

109. «Quan un poeta vol donar a la seva poesia una eficiència política, es lliura a un partit; però en fer-ho, està perdut com a poeta: ha d'acomiar-se de la seva llibertat d'esperit, de la deseixida visió de les coses, i, en canvi, s'ha d'encasquetar fins a les orelles el bacinet de les limitacions i de l'odi cec» (ECKERMANN, *Converses amb Goethe*, p. 469).

110. Parlant d'Ibsen, diu: «*Un artista de la fuerza de Ibsen no puede hacer sino gran Arte, arte trascendiendo a la vida entera, y le es imposible desinteresarse de ninguno de los múltiples aspectos de la vida, sobre todo de los más comprensivos, y como uno de los más comprensivos es evidentemente el politicosocial, y el problema politicosocial se presenta cabalmente en la actualidad en uno de sus momentos críticos, de ahí que Ibsen se haya sentido irresistiblemente atraído a escribir un drama político*», dins J. MARAGALL, *Un enemigo del pueblo*, dins OC, II, p. 77 (10-XII-1892).

111. J. MARAGALL, «*Poesies*» de Casas y Amigó. «*Sepulcres Blancs*» de Brossa, dins OC, II, p. 116 (4-I-1900).

112. «*Enfático ha sido ya todo el siglo XIX a causa, sin duda, de la sugestión democrática [...]. En Alemania, Schiller, con estar mucho menos endiosado que Goethe, fue más enfático; porque Schiller pensaba más en el pueblo a quien amaba que en sí mismo y en la realidad poética, y Goethe al contrario. [...] Los poetas mayores del mundo son también los de expresión más directa y sobria: Homero, Dante*», dins Joan MARAGALL, *Enfasis literario*, OC, II, ps. 160-161 (14-XI-1901).

113. «*Los conceptos han falseado mucha poesía en nuestro siglo, tan poblado de ideales políticos, religiosos, científicos, artísticos, sociales; ideales nobles, muchos de ellos, laudables, hermosos, fecundos, pero verdadera plaga todos juntos para la poesía*», Joan Maragall, *Poesías de Ignacio Iglesias*, OC, II, p. 180 (13-III-1902).

guarda de la classe obrera; els cabdillismes nazis o feixistes... En definitiva, corre paral·lel al sufragi universal i, des de sectors molt divergents, fa propòstes tendents al totalitarisme.

L'aristocraticisme de Goethe, potser el primer, cal situar-lo en un context molt diferent als posteriors. L'escriptor de Weimar vivia en un món feudal; havia tingut una formació il·lustrada i va intentar dur a terme les seves idees de progrés ocupant alts càrrecs en l'administració de la república; Goethe, per la seva acció política, i per les condicions objectives en què aquesta es va desenvolupar, es va moure encara dins el despotisme il·lustrat, i no en una democràcia parlamentària. La seva idea era que les masses, per elles mateixes, no poden aconseguir el benestar, sinó que aquest l'ha de portar l'home superior, educat com a guia del seu poble. D'aquí les seves crítiques a una aristocràcia ociosa i improductiva. El model de veritable *aristos* el trobem a *Els anys d'aprenentatge de Wilhelm Meister*: Lothario, educat en la societat de la Torre i transformador del món rural alemany.

L'aristocraticisme afecta dos terrenys que són com les dues cares d'una moneda: l'individu i l'organització social. Pel que fa a l'individu superior, aquest té unes greus responsabilitats socials pel fet de ser-ho. Una conseqüència de l'aristocraticisme maragallià és l'exigència als millors d'un capteniment com a tals. D'aquí se'n desprèn la seva actitud crítica amb la burgesia catalana, a qui acusa de no estar a l'alçada del seu paper rector.¹¹⁴ Però alhora aquesta personalitat superior mereix un respecte que el situa per damunt de les crítiques més superficials.¹¹⁵

El vessant social de l'aristocraticisme afecta profundament la visió política de Maragall i evoluciona en diferents èpoques, marcades per Goethe i, potser encara més, Nietzsche. El Maragall més jove, solter i desvocat, mostra un aristocraticisme allunyat dels dos autors alemanys i més proper al de l'intel·lectual tancat en la torre d'ivori.¹¹⁶ Però, més endavant, abandona per sempre el menyspreu cap al que passava al carrer en favor del periodisme i l'activitat regeneracionista. A partir de llavors, es fa difícil distingir en el seu aristocraticisme la influència de Goethe de la de Carlyle i, més encara, de Nietzsche, sobretot el de *L'Anticrist* i *La genealo-*

114. En una carta a Fuentes del 15 agost de 1909 diu: «Jo crec que *nosaltres, les classes directores*, no estem a l'altura, i si nosaltres no hi estem, ¿què té d'estrany que no hi estiga el poble més baix? Aquí no tenim més que *la tropa* (al cap de tants anys de catalanisme) i la *turba* (amb tot i la civilitat) i entre la turba i la tropa es va fent la nostra vida. Però també desesperar-se i fugir fóra massa covardia» (J. MARAGALL, *OC*, I, p. 990). En aquesta carta hi ha una velada al·lusió a Pijoan; que havia manifestat, mancat d'esperança, el seu desig de deixar Catalunya (Vegeu *Ibid.*, ps. 1.050-1.051).

115. En una carta a Roura (XII-1895), que havia qüestionat Verdaguier, Maragall diu del poeta osonenc: «Jo també crec que a un gran home com ell no se'l pot midar amb el mateix ras que a qualsevol altre, i que en té prou amb ser qui és per a tenir sempre raó», Joan MARAGALL, *OC*, I, p. 1.120.

116. Amb motiu d'una vaga general, comentava: «Aquí en mon quartet, davant ma taula, amb mos llibres (sobretot una gramàtica anglesa que he comprat fa poc), lo piano, los quadros, lo retrato de Goethe (qual adquisició fou fruit de l'entusiasta desvetllament de mon esperit) amb lo pensament balancejant-se'm entre tu i "*the fairy*", que és com anar d'una delicadesa a una altra, me sento feliç i tendrament commòs, i menyspreo la porqueria que s'agita pels carrers», dins Joan MARAGALL, *OC*, I, p. 1.097 (4-V-1890).

gia de la moral, tan crític amb la democràcia i el socialisme. Maragall, en aquesta línia, escriu bona part d'articles. No fa distincions entre el parlamentarisme de la Restauració i un sistema representatiu com el dels EUA, o el britànic o el francès. Qualsevol parlament és dolent en ell mateix perquè els polítics, professionalitzats, amb la sola voluntat de perpetuar-se en el poder, sols s'ocupen de la xerrameca que els pot donar vots:

«[Parlament]: este órgano convencional de nuestras democracias monárquicas o republicanas que pone a toda una nación en manos de la mediocridad traviesa y charlatana.»¹¹⁷

No sols el polític parlamentari professional rep la condemna maragalliana. També el periodista modern, professionalitzat, que està al dictat de qui li paga el sou. Maragall, que exerceix el periodisme des de la total independència econòmica, arribar a dir que més val demanar caritat que perdre la independència intel·lectual.¹¹⁸

El problema de l'individualisme aristocràtic, tal com el mateix Maragall el planteja,¹¹⁹ apareix amb la dificultat de conciliar dos drets sorgits de la Revolució Francesa: la llibertat i la igualtat. Maragall es decanta clarament per la primera. Els drets de l'individu, el respecte a la seva capacitat d'autoformació i de progrés, són la base de l'autèntica modernitat; els individus més capaços, aquells que lluiten per fer-se a ells mateixos, i no la massa¹²⁰ que ho espera tot d'un salvador, són els veritables subjectes del dret, perquè la llibertat cal guanyar-se-la.¹²¹

En aquesta polèmica entre llibertat i igualtat, Maragall defensa, doncs, la postura que tradicionalment s'ha vinculat amb les opcions conservadores.¹²² Però la gosadia intel·lectual de Maragall fa que no retrocedeixi davant les conseqüències

117. Joan MARAGALL, *El Panamá y la prensa*, dins *OC*, II, p. 344. Altres exemples sobre aquest tema els tenim en articles com *Alrededor de un drama* (*Ibid.*, ps. 354-357), sobre *Un enemigo del poble; La democracia* (*Ibid.*, ps. 352-354), on defensa que la societat no està prou madura per a una democràcia; *Un folleto reaccionario* (*Ibid.*, ps. 438-440), en què manté la necessitat de suspendre les garanties constitucionals, sense les quals es pot viure perfectament —postura que el Maragall processat en temps de la Solidaritat no devia mantenir—; o *La aristocracia* (*Ibid.*, ps. 484-486): «*Sólo en los Estados decadentes, en las civilizaciones que se están muriendo de viejas, cunde y se sostiene lo de la divinización y gobierno de las masas.*» I *Alma contemporánea*, que conté un duríssim diagnòstic, de base nietzscheana, sobre els orígens del problema social (*Ibid.*, p. 582).

118. J. MARAGALL, *El derecho de hablar* (30-I-1902), *OC*, II, ps. 177-178 i *Escritor* (V-1904); *OC*, II, ps. 217-220, on queda molt clara la revolta de Maragall contra el paper que la revolució industrial atorga a l'intel·lectual com a treballador a sou.

119. J. MARAGALL, *Libertad, igualdad y fraternidad* (20-VII-1896); *OC*, II, ps. 490-492.

120. «*Los pueblos no alcanzan nunca su mayor edad, porque está en la naturaleza de las multitudes el juzgar siempre sin discernimiento y el obrar por puras impresiones*» (J. MARAGALL, *El Paraguay*, dins *OC*, II, p. 329).

121. Goethe és citat explícitament per reforçar l'argumentació: «*[Volem] realizar nuestro derecho a una vida propia, creciente, feliz: y sólo tienen derecho a ella —Goethe lo ha dicho— el que cada día la conquista con su propio trabajo*» (*Un buen estímulo*, J. MARAGALL, *OC*, II, p. 613). També sobre aquest tema i en relació amb la llibertat dels pobles: «*La fuerza es el primer principio de la justicia internacional práctica. Al pueblo que no sea o no se haga fuerte para conservar o conseguir su libertad, no han de dársela todos los diplomáticos juntos*» (*Finlandia*, J. MARAGALL, *OC*, II, p. 586).

122. Sobre aquest tema, vegeu N. BOBBIO, *Dreta i esquerra* (Catarroja, Ed. Afers, 1995).

últimes d'aquest pensament. Per això, mai no és del tot crític amb l'anarquisme nihilista, tot i la dificultat d'expressar certes opinions en la Barcelona de la seva època i en un mitjà conservador com el «Brusi»:

*«El anarquismo responde a la idea de libertad, que en su última consecuencia conduce a la opresión del débil por el fuerte; y aquí en el mediodía de Europa, por más que se diga, todo el mundo está por esto, por el propio goce de la vida, aún a expensas de la de los demás.»*¹²³

La solució contra un excés d'individualisme ha de provenir d'una nova aristocràcia capaç de governar i ser respectada, que pugui «*asentar firmemente en las masas el amor y el temor al Dios personal, el sentimiento de la desigualdad y el respeto ciego a todas las superioridades*».¹²⁴

D'altra banda, la condemna del socialisme és absoluta, precisament perquè amb la recerca de la igualtat esborra les diferències individuals, ofega la iniciativa, despersonalitza. Per un cantó, retreu als socialistes manca d'idealitat, interessos mesquins: econòmics i de classe, a més de la voluntat *antinatural* de destruir la propietat privada.¹²⁵ Però la crítica maragalliana més interessant ve d'un altre cantó. Maragall va traduir un pensament de Goethe on s'apunta aquest problema:

«Posant nom a cada home l'allisteu
i després per la llista el coneixeu.
Qui hi mira ben endins troba quelcom
que fuig de tota llista i no té nom.»¹²⁶

Maragall va prendre aquest tema i va qüestionar el procés d'anonimat i de pèrdua de les característiques individuals a què es pot veure abocat l'home modern, dependent sempre del Déu-Estat.¹²⁷ Però ni al final de la seva vida, quan la radicalitat nietzscheana del menyspreu cap als més febles havia estat substituïda per la compassió —si hagués viscut més, no sabem on l'hauria dut aquest canvi—, no va ser capaç d'oferir alternatives al patiment que no estiguessin basades en la resposta individual. Els seus darrers escrits són molt més sensibles al sofriment que motiva les revoltes populars; tanmateix, els límits de l'individualisme maragallià li impossibilitaven d'oferir un programa intel·lectual de regeneració

123. J. MARAGALL, *Libertad, igualdad y fraternidad*, OC, II, p. 491. En una carta a Antoni Roura del setembre de 1892 havia dit, amb més confiança, si fa o no fa el mateix: «Digue-li dimoni, digue-li criminalitat, digue-li Déu, digue-li vida, tot és qüestió de paraules, és a dir, que la cosa de l'anarquisme anirà a parar a on Déu vulga, o bé allà on hagi d'anar» (J. MARAGALL, OC, I, p. 1.106).

124. J. MARAGALL, *El delito inmanente* (25-IX-1898), OC, II, p. 565.

125. J. MARAGALL, OC, II, p. 337.

126. J. MARAGALL, OC, I, p. 423.

127. Vegeu J. MARAGALL, OC, II, p. 445.

que pogués ser assumit col·lectivament.¹²⁸

2.5. Tema de l'autoformació: «la piràmide»

Aquest tema goethià té relació amb el de la responsabilitat individual que ja hem vist parlant de l'aristocraticisme. Maragall ens n'explica el significat en l'article *Goethe*, a què hem fet referència sovint. Ens parla de la «llum» de les figures goethianes: sense perdre gens de realisme, aconseguen anar més enllà del seu moment i espai concret; tal com hem vist parlant de Carlota, Ifigènia, Hermann i Dorotea... Sempre es mouen a la llum del sol i a l'aire lliure: el valor simbòlic de la llum, vital en un Goethe que demana llum quan mor, acompanya aquests personatges positius. La llum és el coneixement, la consciència de si mateixos. Aquesta citació és molt interessant, perquè mostra un ideal d'artista que s'adona plenament del que fa, lluny de l'espontaneisme que sembla que Maragall ha pogut predicar en els seus *Elogis*. Maragall contraposa, en aquest sentit, Goethe amb Cervantes, Shakespeare i Homer, no sempre conscients de la pròpia obra. I és llavors quan apareix el tema de la piràmide:

«La luz del alma fue el norte e ideal de toda su existencia. Al crear para los demás, Goethe iba elevando su alma. Levantar la propia pirámide es el aforismo que legó como norma de vida. Él la fue levantando, serena y pacientemente, y en todas sus obras se ve el poderoso esfuerzo del hombre-artista, que no produce la obra artística instintivamente como el pájaro su gorjeo, sino que conscientemente asciende por el camino de la belleza, levanta su pirámide en busca de la luz. Así es Goethe un poeta plenamente consciente en sus creaciones.»¹²⁹

En el mateix article defineix Goethe com «un perpetuo educador» i no un inflamador polític ni un poeta a la moda. Per això és més modern en la posteritat que en la seva mateixa època. El tema de la piràmide, de l'autoformació,¹³⁰ és important per a Maragall perquè és la conseqüència, pel que fa a l'individu, de les seves propostes socials. Si la llibertat és essencial en la societat moderna i els millors són aquells amb dret a fer sentir la pròpia veu, l'individu té alhora el deure inexcusable d'emprar la seva llibertat a formar-se per estar entre aquests millors. La pròpia vida és l'obra més important que es pot emprendre i s'ha de realitzar amb perseverància i amb plena consciència; aquesta és la base de la responsabilitat

128. «Sólo les parece social aquello que empieza con un reglamento para arreglar medio mundo [...] ya habéis perdido el sentido de los valores individuales vivos [...] para mí no existe otra cuestión general que la de la reforma individual [...]. Yo no veo otra cuestión pedagógica, ni otra cuestión obrerista, ni otra cuestión feminista, ni otra cuestión moral que la educación de cada niño en cada familia y en cada escuela, que la relación de cada amo con cada obrero, que la posición de cada mujer en cada casa...» (J. MARAGALL, OC, II, ps. 761-762).

129. J. MARAGALL, OC, II, p. 108.

130. Aquest tema és essencial en la novel·la de formació de Goethe: «De què em serveix fabricar bon ferro si el meu propi interior és ple d'escòria? [...] formar-me a mi mateix tal i com sóc, aquest ha estat obscurament ja des que era jove el meu desig i el meu propòsit» (GOETHE, *Anys d'aprenentatge...*, Barcelona 1985, p. 219).

individual. De la importància d'aquesta idea n'és prova una carta molt posterior (28-X-1907) de Maragall a Salvador Albert, en què lloa la personalitat d'aquest, «un romàntic enfortit per una vocació científica», que treballa sense ostentació, en silenci:

«Vostè aixeca, quieta i serenament, la seva piràmide, un xic reservat en comunicar les visions que en va logrant a mesura que va alçant-la, mes tampoc demanant res a ningú perquè l'ajudin.»¹³¹

CONCLUSIONS

Tal com la crítica va assenyalar des d'un bon començament, Goethe és una figura capital en l'obra maragalliana, tant per la durada de la influència com per la profunditat. Com hem vist, Maragall va llegir Goethe de molt jove i va estar acompanyat sempre de l'autor alemany. Goethe no queda anul·lat per altres autors que van influir Maragall, sinó superposat, especialment a Nietzsche, hereu també de Goethe i cabdal en el pensament polític maragallià que es manifesta en la dècada dels noranta. L'època de més distanciament amb Goethe es produeix potser entre els anys 1904 i 1907, aproximadament, i aquest distanciament afecta sobretot l'estètica; correspondria a l'etapa més marcada per Novalis, mentre que l'art del poeta de Weimar sembla, per contrast, fred i en excés racionalista.¹³² Finalment, les posicions del Maragall més madur, les que manté entre 1908 i la seva mort, reflecteixen una forta presència goethiana, mentre que Nietzsche ha perdut força pes; Maragall esdevé un home més complex, més abocat al dolor, que busca en Goethe, i en la pietat cristiana, no pas un model estètic, sinó humà, que li doni força i serenor per afrontar els conflictes propis de l'existència i els reptes d'una realitat social difícil.

De fet, Maragall es va acostar a Goethe, ja de ben jove, per una necessitat personal de superació, de recerca de nous elements culturals que l'enriquessin i el formessin. La història de la recepció de Goethe per part de Maragall, doncs, ha de tenir en compte que l'escriptor català no va limitar-se a fer de la introducció de Goethe entre nosaltres una operació programàtica de renovació cultural, sinó que ell mateix va ser un lector goethià assidu i que elements del mateix pensament de Maragall no podrien explicar-se sense el coneixement de l'autor alemany. Per tant, hi ha dos aspectes, el del Maragall-lector de Goethe i el del Maragall-divulgador, que cal considerar per separat.

Com a regeneracionista, Maragall busca en Goethe l'enriquiment del català mitjançant les traduccions; l'enriquiment de la cultura catalana, en ser-li aportat

131. J. MARAGALL, *OC*, I, p. 920.

132. Tanmateix, les citacions per autoritat que Maragall fa de Goethe no minven pas en aquesta època. En tenim de tots aquests anys.

un element de valor universal; la col·locació d'aquesta mateixa cultura dins el cercle de la gran Cultura universal; l'experiència d'un autor que va marcar el període de construcció nacional alemany, en una circumstància semblant a Catalunya; la presència d'un art exemplar, clàssic i optimista, necessari per a aquesta construcció nacional, lluny del decadentisme que pot ser perillós pel seu caràcter dissolvent; la creació de models humans en què pugui emmirallar-se la classe social dominant: tant l'heroi fàustic, capaç de vèncer-se ell mateix i oferir la seva obra a la societat, com l'heroïna Ifigènia, model de dona burgesa, rèplica a les propostes en relació amb la dona fetes des dels cercles lliurepensadors, positivistes o anarquistes; i també model d'intel·lectual. Finalment, la proposta d'una organització social basada en un cert despotisme il·lustrat, aristocràticista, on la societat estigui regida amb autoritat pels millors.

Maragall és, abans que res, un home de ciutat; en concret, un home de Barcelona. La temàtica sovint rural dels seus poemes —d'un ruralisme de visió ben urbana, d'altra banda— ha fet oblidar a vegades la profunda *civilitat* maragalliana. Maragall busca en Goethe una proposta de construcció civil. Fins en aquells articles dedicats a la problemàtica del camp català,¹³³ proposa solucions basades en la planificació racional, en la revolució industrial del món agrari, en la línia seguida pel *Lothario* de Goethe. La seva preocupació és la de modernitzar. La revolució industrial i els canvis que provoca, la necessitat que té una societat moderna d'avançar si no vol caure en la misèria, són els eixos del seu pensament regeneracionista, pensament marcat pel fet urbà. En Goethe, potser el primer pensador modern, busca respostes a les qüestions plantejades per la nova societat.

Un tret goethià que plau especialment a Maragall és el realisme, que s'eleva en ideal sense contradir mai la realitat. Maragall no planteja una proposta ideal que veli les contradiccions socials, ans vol partir d'aquestes mateixes contradiccions per superar-les. D'aquí que presti atenció al personatge de Mefistòfeles, de la mateixa manera que reflexiona sovint i en veu alta sobre els aspectes més punyents de la realitat catalana.

Per al Maragall lector, Goethe és també un model personal, una invitació a resoldre en optimisme les pròpies dificultats. Allò que Maragall comunica a la societat catalana sobre Goethe, ell ho ha viscut prèviament, és la seva experiència personal. Maragall no va pretendre en cap moment elaborar el pensament programàtic del catalanisme, com sí que va fer Ors, sinó transmetre un sistema de valors que ell mateix havia fet seus. L'individualisme maragallià és possiblement el límit de la seva obra regeneracionista, el punt que impossibilitava qualsevol acció de més pes. I tanmateix, vist des d'ara, quan la modernitat ha ofert al llarg del segle XX un variat ventall de mostres d'horror, la defensa de l'individu que fa el Maragall més madur i més allunyat de Nietzsche —el dels articles sobre la Setmana Tràgica—, ingènua en l'apel·lació a l'amor, hauria estat amb tot una veu important si s'hagués pogut sentir en temps posteriors. Tot i no oferir alternatives, Maragall se

133. Vegeu *Buenos ejemplos* (21-IX-1894), dins J. MARAGALL, *OC*, II, ps. 444-447.

situa en la mateixa línia de Lévinas, quan aquest reivindica el respecte «al rostre de l'altre», a la individualitat de l'altre, com a manera d'escapar dels moderns totalitarismes.

ROSER CAMPI